

KRIJGSWETENSCHAPPEN

FACULTEIT MILITAIRE WETENSCHAPPEN
NEDERLANDSE DEFENSIE ACADEMIE

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q616

© 2017 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING KRIJGSWETENSCHAPPEN VAN DE FACULTEIT MILITAIRE WETENSCHAPPEN AAN DE NEDERLANDSE DEFENSIE ACADEMIE.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	8
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE UITGEBREIDE OPLEIDINGSBEOORDELING	11
Beoogde eindkwalificaties	11
Programma	13
Personeel.....	19
Voorzieningen	20
Kwaliteitszorg.....	22
Toetsing	24
Gerealiseerde eindkwalificaties	27
BIJLAGEN	29
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	31
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	33
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	33
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA	35
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	38
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	38

Dit rapport is vastgesteld op 3 februari 2017.

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING KRIJGSWETENSCHAPPEN VAN DE FACULTEIT MILITAIRE WETENSCHAPPEN AAN DE NEDERLANDSE DEFENSIE ACADEMIE

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDING

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen

Naam van de opleiding:	Krijgswetenschappen
CROHO-nummer:	50424
Niveau van de opleiding:	bachelor
Orientatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	n.v.t.
Locatie:	Breda
Variant:	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31-12-2017

Het bezoek van het visitatiepanel Krijgswetenschappen aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie vond plaats op 31 oktober en 1 november 2016.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Nederlandse Defensie Academie
Status van de instelling:	rechtspersoon hoger onderwijs
Resultaat instellingstoets:	niet aangevraagd

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 27 juni 2016 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleiding Krijgswetenschappen beoordeelde bestond uit:

- Dr. Jan Willem Honig (voorzitter), Senior Lecturer War Studies aan King's College London;
- Dr. Peter Lodewyckx, hoofd toegepaste scheikunde aan de Koninklijke Militaire School in Brussel;
- Prof. dr. Wouter Werner, hoogleraar volkenrecht aan de Vrije Universiteit in Amsterdam;
- Luitenant-Generaal b.d. Freek Meulman, voormalig plaatsvervangend commandant der Strijdkrachten;
- Lysanne Leeuwenburg BA, masterstudent Militaire Geschiedenis en Midden-Oostenstudies aan de Universiteit van Amsterdam.

Het panel werd ondersteund door dr. Fiona Schouten, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De beoordeling van de bacheloropleiding Krijgswetenschappen (KW) aan de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) is een op zichzelf staande beoordeling. De FMW verzorgt twee andere bacheloropleidingen, Militaire Bedrijfswetenschappen (MBW) en Militaire Systemen en Technologie (MS&T), die eveneens in het najaar van 2016 zijn beoordeeld. Vanwege de uiteenlopende vakgebieden is voor iedere opleiding een eigen panel samengesteld. De secretaris was voor de drie opleidingen dezelfde. Omdat de drie panels deels overlappende programma's beoordelen, hebben de panelvoorzitters de overlap voorafgaand aan de beoordeling besproken tijdens een gezamenlijke voorzitterstraining met de secretaris. Na afloop van de bezoeken vond op 15 december 2016 ijkning plaats tussen de drie voorzitters. Zij bespraken de bevindingen en constateerden daarbij dat de verschillen tussen de beoordelingen binnen de bandbreedte vielen van wat zij acceptabel achtten.

Vorbereiding

Ter voorbereiding op het bezoek van het visitatiepanel aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA ontving de secretaris de kritische reflectie van de opleiding Krijgswetenschappen. Zij controleerde die op kwaliteit en volledigheid en stuurde haar vervolgens toe aan het panel. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen. Naast de kritische reflectie bestudeerde het panel ook zestien eindwerken en bijbehorende beoordelingsformulieren. De scripties werden uit een lijst van afgestudeerden over de twee voorgaande jaren gekozen door de voorzitter van het panel, in overleg met de secretaris. Daarbij hielden zij rekening met variatie in onderwerpkeuze, begeleiders en beoordeling.

De secretaris stelde een concept-bezoekprogramma op, dat ze bijstelde na voorbereidend overleg met de contactpersonen van KW. Voorafgaand aan het bezoek selecteerde de opleiding voor elke sessie representatieve gesprekspartners. Het uiteindelijke bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5.

Bezoek

Aan het begin van het bezoek hield het panel een startvergadering. Tijdens die vergadering werd het panel nader geïnstrueerd over het beoordelingskader. Ook besprak het panel zijn werkwijze tijdens het bezoek. Het panel reflecteerde ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader (zie bijlage 2).

Tijdens het bezoek sprak het panel met studenten en docenten, inhoudelijk en formeel verantwoordelijken, alumni, opleidingscommissie, examencommissie en vertegenwoordigers van het werkveld. Het panel bestudeerde ook het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel bood studenten en docenten de mogelijkheid om, buiten de geplande gesprekken om, informeel met het panel te spreken tijdens een open spreekuur. Van die gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel gebruikte het laatste deel van het bezoek voor een intern overleg om zijn beoordeling af te ronden. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit rapport stuurde zij naar de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de secretaris het rapport naar het stichtingsbestuur (SWOON) van de NLDA met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel. Vervolgens werd het rapport vastgesteld en toegestuurd aan de NLDA.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of bacheloropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Krijgswetenschappen (KW) bestudeert haar kenobject, het optreden van de militaire organisatie, vanuit de vier kerndisciplines internationale betrekkingen, operationele wetenschappen, rechtsgeleerdheid en militaire geschiedenis. KW wil haar studenten opleiden tot *thinking soldiers*: academische professionals die door toepassing van wetenschappelijke kennis en inzichten in staat zijn oplossingen te ontwerpen voor de operationele vragen uit het militaire werkveld. In de ogen van het panel is het profiel van KW uniek en onderscheidend. De opleiding maakt haar academische breedte beheersbaar dankzij haar focus op de militaire beroepspraktijk, en combineert een academische met een professionele oriëntatie. De beoogde eindkwalificaties zijn volgens het panel inhoudelijk passend, al adviseert het panel opleiding haar kenobject expliciet in de beoogde eindkwalificaties te noemen. Ook is het panel van oordeel dat de eindkwalificaties van een voldoende academisch niveau zijn en dat ze de professionele oriëntatie eveneens in voldoende mate reflecteren. Het panel constateert daarnaast dat de eindkwalificaties corresponderen met de Dublin-descriptoren behorende bij een academische bacheloropleiding. Wel stelt het vast dat ze enkele onvoorzichtige formuleringen bevatten, waardoor ze op punten een hoger ambitieniveau lijken te suggereren. Het adviseert de opleiding dan ook de eindkwalificaties te verduidelijken met betrekking tot het beoogde ambitieniveau.

Programma

Het studieprogramma van Krijgswetenschappen zet in op de integratie van een wetenschappelijke en een professionele oriëntatie. Het panel heeft geconstateerd dat de wetenschappelijke oriëntatie van het programma solide is. Studenten krijgen voldoende onderzoeksvaardigheden onderwezen en de vakinhoud reflecteert de stand van de wetenschap. In de cursussen wordt verband gelegd met het lopend onderzoek binnen de FMW. Het panel is daarnaast van oordeel dat de professionele oriëntatie van het programma overtuigend aanwezig is. De beroepspraktijk wordt door het hele studieprogramma heen ingebracht door middel van praktijkcases en gastdocenten. In de ogen van het panel is de wisselwerking tussen de wetenschappelijke en de professionele oriëntatie van het programma een sterk punt van Krijgswetenschappen. Beide oriëntaties worden waar mogelijk niet alleen gecombineerd, maar ook geïntegreerd: de beroepspraktijk maakt deel uit van het academisch kenobject en de inbedding van de academische vorming in de officiersopleiding vergroot de relevantie van de leerstof.

Het panel constateert dat het curriculum inhoudelijk samenhangend is en studenten in staat stelt de eindkwalificaties te bereiken. Het oordeelt positief over de inhoudelijke samenhang van het studieprogramma van KW en kan zich vinden in de multidisciplinaire aanpak, waarbij het kenobject steeds bestudeerd wordt met een van de afzonderlijke disciplines als vertrekpunt. Het panel is lovend over de beide integratievakken, Militair Historische Analyse (MHA) en het Integratieproject, die in zijn ogen daadwerkelijk multidisciplinariteit bewerkstelligen. Het panel stelt vast dat de aangetroffen inhoudelijke cohesie van het studieprogramma niet gereflecteerd wordt in de leerdoelen per vak en per leerlijn, die in vorm sterk van elkaar verschillen en niet steeds naar elkaar verwijzen. Ook is de afstemming van de leerdoelen met de eindtermen van de opleiding niet altijd optimaal. Het panel adviseert de opleiding dan ook de leerdoelen in hun relatie tot elkaar en tot de eindtermen nogmaals onder de loep te nemen en ze waar nodig te herformuleren. Ook raadt het panel de opleiding aan om daarbij aandacht te besteden aan de plaats van gedragswetenschappen in het curriculum.

Het didactisch concept dat ten grondslag ligt aan het KW-programma legt de nadruk op actieve participatie door de student en een faciliterende rol voor de docent. Het panel kan zich vinden in dit concept, dat in het programma in de praktijk wordt gebracht. In de ogen van het panel kent de opleiding een adequaat beleid voor studenten met een ziekte of functiebeperking. Studenten ervaren de combinatie tussen 'groene' of 'blauwe' en academische delen van hun officiersopleiding als uitdagend, maar te doen. De opleiding is zich van dit aandachtspunt bewust en neemt naar het oordeel van het panel voldoende maatregelen om te voorkomen dat het de studeerbaarheid van de opleiding in gevaar brengt. KW staat slechts een klein deel van haar studenten toe om een minorprogramma buiten de eigen instelling te volgen. Hoewel het panel hiervoor begrip heeft, moedigt het de opleiding aan te bekijken of in individuele gevallen andere afwegingen dan alleen het gemiddelde cijfer van de student de doorslag kunnen geven bij het kiezen van de minor.

De opleiding bewaakt haar militair-academische karakter door een additionele eis te stellen aan instromende civiele studenten en door het percentage hbo-zijnstromers te beperken. Het panel is positief over dit instroombeleid, dat in zijn ogen passend is voor een militair-wetenschappelijke bacheloropleiding. Met *remedial*-trajecten vangt de opleiding aansluitingsproblemen adequaat op.

Personeel

Het panel is van oordeel dat de docenten van KW over de inhoudelijke expertise beschikken die verwacht mag worden binnen een militair-wetenschappelijke bacheloropleiding. Wel acht het de opleiding kwetsbaar door haar academische breedte, die maakt dat de individuele docenten binnen de opleiding specialist zijn op hun vakgebied en daardoor lastig te vervangen. Het panel is positief over de zeer gunstige docent-studentratio. Hoewel het panel heeft vastgesteld dat het academisch gehalte van het studieprogramma voldoet, acht het verhoging van de promotiegraad onder docenten noodzakelijk in het licht van het principe van de 'onderzoeker voor de klas' dat aan het didactisch concept ten grondslag ligt. Het panel heeft geconstateerd dat de opleiding momenteel bezig is aan een verbeteringsslag en dat het aantal docenten dat een BKO heeft behaald, sterk toeneemt. Het oordeelt hierover positief.

Voorzieningen

Het panel oordeelt dat collegezalen, studieplekken en gemeenschappelijke ruimten voldoen om de opleiding te realiseren. Het prijst de bibliotheek, die beschikt over een omvangrijke collectie militair-wetenschappelijke literatuur. Het panel is eveneens lovend over de manier waarop de combinatie van militair en academisch onderwijs wordt bevorderd door de nabijheid van opleidings- en 'groene' locaties, en door nabijgelegen sportfaciliteiten. De fysieke inbedding van KW in een militaire setting waar historie (het Kasteel van Breda) en hedendaagse voorzieningen samenkomen, is van meerwaarde voor de opleiding en onderstreept haar specifieke militaire niche.

De opleiding KW hecht veel belang aan de nominale studievoortgang van haar studenten. Uitloop door studieovertraging heeft directe gevolgen voor de aansluitende delen van de officiersopleiding en is daardoor niet wenselijk. Om studieovertraging te voorkomen is een intensief begeleidingssysteem ingericht. Mentoraat, begeleiding, monitoring van studievoortgang door de examencommissie en de korte lijnen tussen studenten en docententeam stellen de studenten volgens het panel in staat de opleiding zonder vertraging af te ronden. Het panel prijst de opleiding om haar voortdurende en effectieve inspanningen de studenten te begeleiden. Het panel kan zich eveneens vinden in de manier waarop informatievoorziening aan studenten is vormgegeven.

Kwaliteitszorg

Het beleid rond kwaliteitszorg binnen KW is volop in ontwikkeling en stelt kwaliteitscontrole en kwaliteitsverbetering centraal. Dit heeft in de ogen van het panel geresulteerd in een kwaliteitszorgbeleid dat op papier goed is. Het panel stelt vast dat dit beleid in de praktijk nog niet in al zijn facetten is geïmplementeerd. Het panel is positief over de gang van zaken rondom evaluaties, naar aanleiding waarvan aantoonbaar verbeteringen worden doorgevoerd op vak- en vakoverstijgend niveau. Wel acht het de streefdoelen van de evaluaties weinig ambitieus en noemt het de lage responsiegraad onder studenten bij evaluaties als aandachtspunt voor de opleiding. Het panel constateert voorts dat de docenten de cursusedossiers, die een beeld geven van de PDCA-cyclus op cursusniveau, nog niet altijd goed bijhouden: de informatie is voorhanden, maar niet steeds in het dossier. Het adviseert de opleiding hierop toe te zien. Het panel stelt vast dat alle stakeholders actief bij de kwaliteitszorg van de opleiding betrokken worden en dat de opleidingscommissie haar taken naar behoren uitvoert.

Toetsing

Het panel is te spreken over het toetsbeleid van de Faculteit Militaire Wetenschappen en kan zich daarnaast vinden in de operationalisering van dat beleid in het KW-toetsplan. De toetsvormen zijn gevarieerd en weerspiegelen de opbouw van het studieprogramma, al ligt de nadruk op schriftelijke toetsen. De opleiding maakt gebruik van de nodige hulpmiddelen in de toetsing en beoordeling, zoals plagiaatsoftware, tentamenvoorbladen en toetsmatrijzen. Het panel kan zich vinden in de toetsing van de taalvaardigheidsleerlijnen CVE en CVN, die in aangewezen vakken verdisconteerd is. Ook constateert het dat de individuele prestatie van de student in voldoende mate wordt meegewogen in de eindtoets (een groepspresentatie) van het vak MHA, al beveelt het aan om impliciete studentgebonden beoordelingselementen als vast onderdeel op te nemen op het beoordelingsformulier van dit vak. Het panel kan zich vinden in de vormgeving van het scriptiebeoordelingsproces, maar adviseert de opleiding het beoordelingsformulier zodanig uit te breiden dat beoordelaars een toelichting op hun oordeel en een eigen weging kunnen geven. Het heeft begrip voor de keuze van de opleiding voor monodisciplinaire scripties, maar adviseert haar

te onderzoeken hoe multidisciplinariteit alsnog onderdeel zou kunnen worden gemaakt van het eindproduct van de opleiding. Het panel stelt vast dat de examencommissie een actieve rol speelt bij het omzetten van beleid naar onderwijspraktijk en constateert dat ze haar wettelijke taak van borging van de kwaliteit van toetsing vervult. Het raadt haar aan om een meer proactieve rol te gaan spelen in de kwaliteitsborging van toetsing op vakniveau, bijvoorbeeld waar het de beoordelingsformulieren betreft.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel heeft vastgesteld dat de eindwerken van de opleiding KW van voldoende academisch niveau zijn. In de vorige visitatie trof de opleiding herstelmaatregelen om de kwaliteit van de eindschrijvingen te verbeteren. Het panel constateert nu dat deze maatregelen de scriptiekwaliteit blijvend hebben verbeterd en prijst de opleiding om haar inspanningen. Het stelt daarnaast vast dat alumni goed terecht komen binnen de defensieorganisatie en dat zij vaak al snel verantwoordelijke posities bekleden. Het noteert dat alumni aangeven hun academische opleiding steeds meer te waarderen naarmate hun loopbaan vordert. De bacheloropleiding KW bereidt afstudeerders goed voor op masteropleidingen aan een reguliere universiteit. KW-afgestudeerden zijn van meerwaarde voor het beroepenveld dankzij hun academische bagage en attitude.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: voldoende

Programma

Standaard 2: goed

Standaard 3: voldoende

Standaard 4: voldoende

Standaard 5: voldoende

Personeel

Standaard 6: voldoende

Voorzieningen

Standaard 7: goed

Standaard 8: goed

Kwaliteitszorg

Standaard 9: voldoende

Toetsing

Standaard 10: voldoende

Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 11: goed

Algemeen eindoordeel voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 3 februari 2017

Dr. J. W. Honig, voorzitter

Dr. F. Schouten, secretaris

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE UITGEBREIDE OPLEIDINGSBEOORDELING

De bacheloropleiding Krijgswetenschappen (KW) maakt deel uit van de officiersopleiding van de Nederlandse krijgsmacht. De opleiding Krijgswetenschappen wordt verzorgd door de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW), het onderdeel van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) dat verantwoordelijk is voor de organisatie van de wetenschappelijke programma's. De opleidingen van de FMW zijn ondergebracht in de Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek (SWOON). Het bestuur van de SWOON heeft een onafhankelijke positie binnen de NLDA. De bacheloropleiding Krijgswetenschappen werd in 2011 voor het eerst geaccrediteerd, gelijktijdig met de twee andere FMW-bacheloropleidingen Militaire Bedrijfswetenschappen en Militaire Systemen en Technologie.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

De opleiding Krijgswetenschappen definieert het optreden van de militaire organisatie als haar kenobject. De opleiding richt zich volgens de kritische reflectie op de inzet van militaire middelen, verbijzonderd naar kennis over en inzicht in de politieke en strategische omgevingsfactoren, operationele strategie en tactiek, instandhouding van troepen, besluitvorming en het gedrag van groepen en individuen onder omstandigheden van geweld en levensbedreiging. Hiertoe kiest zij voor een multidisciplinaire benadering, waarin inzichten vanuit de rechtswetenschappen, (militaire) geschiedenis, militaire strategie, internationale veiligheidsstudies, politieke wetenschappen en technologie samenkomen. De vier kerndisciplines van de opleiding zijn internationale betrekkingen, operationele wetenschappen, rechtsgeleerdheid en militaire geschiedenis. KW wil haar studenten opleiden tot *thinking soldiers*: academische professionals die door toepassing van wetenschappelijke kennis en inzichten in staat zijn oplossingen te ontwerpen voor de operationele vragen uit het militaire werkveld.

Het panel heeft kennis genomen van dit profiel en vastgesteld dat het een zekere spanning in zich draagt. Enerzijds brengt de opleiding een groot aantal wetenschapsgebieden samen, anderzijds is ze nadrukkelijk praktijkgericht: KW is onderdeel van de bredere officiersopleiding die haar studenten volgen en bereidt voor op een concreet beroepenveld. Het panel heeft tijdens zijn bezoek met het opleidingsmanagement over de spanning tussen de academische reikwijdte en de directe relatie tot het werkveld gesproken. Het heeft daaruit opgemaakt dat de opleiding deze spanning door haar keuze voor wat ze aanduidt als haar kenobject, het optreden van de militaire organisatie, in positieve zin benut. Het object van studie brengt focus aan binnen de opleiding. De wetenschappelijke theorieën wordt toegespitst op datgene wat van toepassing is binnen een militaire omgeving, waarmee ze een directe praktijkrelevantie verwerven voor de toekomstige officieren die door KW worden opgeleid. Het panel kan zich dan ook vinden in de keuze van de opleiding voor dit profiel, dat het onderscheidend en herkenbaar acht. Het tekent aan dat de uniciteit van KW eerder ligt in haar inbedding in een militaire context dan in haar combinatie van wetenschapsdomeinen, zoals de kritische reflectie stelt.

De beoogde eindkwalificaties van Krijgswetenschappen bestaan uit een zestal generieke eindtermen (zie bijlage 3). Elke generieke eindterm correspondeert met een van de internationale Dublin-descriptoren behorende bij een wetenschappelijke bacheloropleiding. De generieke eindtermen zijn bovendien uitgewerkt in een aantal onderliggende termen. Inhoudelijk sluiten de eindtermen aan op het domeinspecifieke referentiekader (zie bijlage 2), dat de opleiding heeft

opgesteld op basis van een vergelijking tussen de disciplinaire referentiekaders van opleidingen die een deelgebied binnen de krijgswetenschappen vormen, zoals geschiedenis en rechtsgeleerdheid. Ook heeft de opleiding voor het opstellen van het domeinspecifieke referentiekader gekeken naar militair-wetenschappelijke opleidingen in het buitenland en heeft ze een benchmarkstudie uitgevoerd met een viertal instellingen: de Koninklijke Militaire School in Brussel, King's College in Londen, de universiteit van Kent in Canterbury en het Royal Military College of Canada in Kingston.

Het panel heeft de beoogde eindkwalificaties van de opleiding bestudeerd en is tot de slotsom gekomen dat ze passend zijn voor een academische opleiding. Bij hun afstuderen moeten de studenten KW zich blijken eindterm 3a en b kennis geven van de ethische aspecten van processen binnen militaire organisaties. Eindterm 5 stelt dat een afgestudeerde in staat is te reflecteren op het eigen handelen en vorm te geven aan het eigen leerproces. Het panel is hierover positief.

Het panel heeft daarnaast vastgesteld dat de eindtermen aansluiten bij het bachelorniveau van de opleiding: elke eindterm reflecteert een van de Dublin-descriptoren behorende bij een bacheloropleiding. Zo stelt eindterm 2 dat studenten met behulp van de aangereikte wetenschappelijke kennis, inzichten en methoden problemen kunnen analyseren en oplossingen genereren voor toegepaste krijgswetenschappelijke vraagstukken. Eindterm 3 behandelt de oordeelsvorming over de primaire processen van (militaire) organisaties.

Het panel heeft wel geconstateerd dat de uitwerking van de generieke eindtermen op verschillende punten zodanig geformuleerd is dat ze een hoger ambitieniveau lijkt te suggereren. Zo stelt eindterm 2e dat afstudeerders in staat zijn technologische ontwikkelingen in verband te brengen met de militaire organisatie en de inzet van militaire middelen op *alle* niveaus. Eindterm 3a meldt dat de afgestudeerde daarnaast in staat is *alle* relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren in werkelijke en gefingeerde casuïstiek van de internationale betrekkingen. Eindterm 1g stelt dat hij of zij *de* besluitvormingsprocessen die hun toepassing vinden bij de uitvoering van militaire operaties, zowel in nationaal als in internationaal verband, kan uitleggen. Het panel vermoedt dat de opleiding de complexiteit van wat zij in de kritische reflectie 'de ingewikkelde wereld van militaire operaties' noemt, voelbaar heeft willen maken in de eindtermen. Hoewel het panel inziet dat afstudeerders voor een groot deel daadwerkelijk in een hoogst complexe omgeving zullen functioneren, acht het uitwerking van de eindtermen in een aantal gevallen erg ambitieus of ruim geformuleerd. Het adviseert de opleiding de uitgewerkte eindtermen aan te passen met behulp van invoegingen als 'bepaalde' of door het weglaten van al te absolute formuleringen.

In inhoudelijk opzicht kan het panel zich vinden in de eindtermen van KW. Eindtermen 1a, 1b en 1c maken duidelijk dat de opleiding internationale betrekkingen, militaire geschiedenis, rechtsgeleerdheid en operationele wetenschappen combineert. Het panel oordeelt daarnaast dat de eindtermen inhoudelijk aansluiten bij de eisen die vanuit het beroepenveld en het vakgebied aan een opleiding in de krijgswetenschappen worden gesteld.

Het panel geeft echter aan een directe verwijzing naar het kenobject van de opleiding, het optreden van een militaire organisatie, te missen in de eindtermen. De eindtermen verwijzen nu naar losse disciplines en brengen ze niet expliciet met elkaar in verband. Door naar het kenobject te verwijzen, zouden de eindtermen de verbinding tussen de verschillende disciplines duidelijker kunnen uitdrukken en het multidisciplinaire karakter van de opleiding handen en voeten kunnen geven. Het panel merkt ook op dat het programma van de opleiding verschillende momenten van integratie van disciplines kent (zie standaard 3), die naast multidisciplinariteit ook interdisciplinariteit suggereren. Het moedigt de opleiding aan in haar eindtermen expliciet te maken hoe het kennisobject tot een combinatie van disciplines leidt, en in hoeverre de afgestudeerde multi- of interdisciplinaire vaardigheden moet beheersen.

Overwegingen

De opleiding Krijgswetenschappen kenmerkt zich door een brede aanpak die verschillende academische disciplines, te weten operationele studies, internationale betrekkingen, militaire geschiedenis en rechtsgeleerdheid, combineert. Vanuit die disciplines bestudeert zij haar kenobject: het optreden van de militaire organisatie. Op deze manier verbindt KW haar academische oriëntatie met de militaire beroepspraktijk. Het panel acht het profiel van de opleiding onderscheidend en schaarst zich achter haar ambitie om *thinking soldiers* op te leiden. Het acht de beoogde eindtermen van KW passend voor een academische bacheloropleiding, maar adviseert de opleiding de uitwerking van die eindtermen zodanig te herformuleren dat ze geen hoger ambitieniveau suggereren. Het panel raadt de opleiding ook aan haar kenobject in de beoogde eindtermen te introduceren en op die manier expliciet te maken op welke manier zij haar multidisciplinaire dan wel interdisciplinaire benadering operationaliseert.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Programma

De bacheloropleiding Krijgswetenschappen beslaat in totaal 4,5 kalenderjaren. De academische opleiding wordt met regelmaat onderbroken door blokken van 2, 7 of 9 'groene' dan wel 'blauwe' weken: de benaming wordt bepaald door de tenuekleur van het legeronderdeel van de student (groen voor de Landmacht, blauw voor Marine, Marechaussee en Luchtmacht). In deze weken doorlopen de studenten, ook wel cadetten (Landmacht, Luchtmacht, Marechaussee) en adelborsten (Marine) genoemd, het niet-wetenschappelijk deel van hun officersopleiding.

De opleiding vangt aan met een propedeutisch deel dat de opleiding KW organiseert in samenwerking met de andere twee bacheloropleidingen van de FMW: Militaire Bedrijfswetenschappen (MBW) en Militaire Systemen en Technologie (MS&T). Deze Gemeenschappelijke Officersopleiding (GOO) telt 30 EC en biedt inleidende cursussen over de volle breedte van het FMW-spectrum. Daarna volgt een basisfase die aanvangt met de gemeenschappelijke propedeuse van KW en MBW (30 EC), waarin het krijgswetenschappelijk domein wordt bestudeerd. Ook bevat deze propedeuse het vak Methoden en Technieken van Onderzoek I (MTO I, 3 EC), dat het begin van de MTO-leerlijn markeert.

Vervolgens maakt het studieprogramma ruimte voor multidisciplinaire verdieping gericht op het kenobject: het optreden van de militaire organisatie. In eerste instantie volgen de studenten een viertal vakken van in totaal 25 EC. Van deze vakken noemt de kritische reflectie Logica van Geweld (LvG, 7 EC) en Militaire Operaties: Major Combat (MOPS I, 8 EC) de kern van de bacheloropleiding KW. Onderdeel van deze fase is verder Internationaal Recht (7 EC) en het integratieve vak Militair Historische Analyse (3 EC), waarin de operationele analyse van een historische casus, 'Overlord, 1944', centraal staat. Ook volgen studenten MTO II en III (totaal 6 EC). Studenten kiezen een minor van 20 EC. Dat kan de minor Militair Recht (MINMR) of Dynamiek van Mens en Militaire Organisatie (DMMO) zijn die de faculteit zelf aanbiedt, of een vooraf goedgekeurd vakkenpakket aan een andere universiteit. Hierna volgen drie vakken van totaal 34 EC: MOPS II, III en IV (totaal 18 EC), Internationale Veiligheidsstudies (IVS I en II, 11 EC) en het Integratieproject (5 EC). Parallel hieraan loopt MTO IV (3 EC). In de laatste collegefase staan verdiepende vakken geprogrammeerd: Nederlandse Militaire Geschiedenis (NMG, 6 EC), Nederlands Veiligheids- en Defensiebeleid (NVDB), 6 EC) en een keuzevak (5 EC, te kiezen uit zes opties in 2016-2017). Ten slotte stellen studenten een individueel onderzoeksvoorstel op in MTO V/IOV (3 EC) en schrijven ze hun scriptie (13 EC).

Standaard 2:

De oriëntatie van het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en/of de beroepspraktijk.

Toelichting:

Het programma heeft aantoonbare verbanden met actuele ontwikkelingen in het beroepenveld en het vakgebied.

Bevindingen

Het studieprogramma van Krijgswetenschappen zet in op de integratie van een wetenschappelijke en een professionele oriëntatie. Enerzijds waarborgt de opleiding een academische oriëntatie door haar beleid onderzoekers voor de klas te zetten. De Faculteit Militaire Wetenschappen moedigt docenten aan onderzoek te doen en/of te promoveren. Ook is een leerlijn Methoden en Technieken van Onderzoek (MTO) ontwikkeld, die aandacht besteedt aan onderzoeksvaardigheden. Anderzijds is de wisselwerking met de beroepspraktijk prominent aanwezig in de opleiding door de toevoeging van militaire docenten aan de wetenschappelijke staf. Daarnaast worden cases uit de beroepspraktijk tijdens colleges gebruikt, worden regelmatig gastdocenten uitgenodigd en is de gebruikte literatuur militair-wetenschappelijk van karakter.

Het panel heeft van een aantal vakken de literatuur bestudeerd en de cursusdossiers bekeken die door de opleiding beschikbaar waren gesteld. Ook heeft het over de wisselwerking tussen wetenschap en beroepspraktijk binnen het programma gesproken met studenten, docenten en

alumni van de opleiding KW. Op basis van deze informatie heeft het panel geconcludeerd dat de wetenschappelijke oriëntatie van het programma solide is. Studenten krijgen voldoende onderzoeksvaardigheden onderwezen en de vakinhoud reflecteert de stand van de wetenschap. Nieuwe ontwikkelingen, zoals cyberoperaties en –veiligheid, vinden hun weg naar het programma, en een aantal vakken zoekt expliciet aansluiting bij actueel FMW-onderzoek. De literatuur die studenten tot zich nemen is uitdagend en recent. Ook de beroepspraktijk is naar het oordeel van het panel overtuigend verdisconteerd in het studieprogramma. De individuele vakken en leerlijnen buiten het militaire karakter van het kenobject uit door het consequent gebruik van militaire casuïstiek.

In de ogen van het panel is de wisselwerking tussen de wetenschappelijke en de professionele oriëntatie van het programma een sterk punt van Krijgswetenschappen. Het heeft tijdens zijn bezoek aan de opleiding vastgesteld dat beide oriëntaties waar mogelijk niet alleen worden gecombineerd, maar ook geïntegreerd. De militaire praktijk is meer dan een specifieke setting waarin algemene wetenschappelijke theorieën getoetst worden. Ze is onderdeel van het kenobject van de academische opleiding en geeft richting en diepgang aan de vakken en leerlijnen. De inbedding van academische vorming in de bredere officiersopleiding draagt op haar beurt bij aan de gevoelde relevantie en urgentie van de leerstof onder studenten. Het panel merkt daarnaast tot zijn tevredenheid op dat een deel van de wetenschappelijk onderlegde docenten beschikt over ervaring in het beroepenveld, terwijl verschillende militaire docenten bezig zijn met promotieonderzoek. Het panel concludeert dat de interactie tussen wetenschap en beroepspraktijk van duidelijke meerwaarde is voor het programma.

Overwegingen

Naar het oordeel van het panel is de academische oriëntatie van KW solide vormgegeven. De cursussen zijn van academisch niveau en verdisconteren de stand van de wetenschap, er is een leerlijn onderzoeksmethoden en er wordt steeds verband gelegd tussen de individuele vakken en het lopend onderzoek binnen de FMW. De faculteit stuurt aan op de inzet van 'onderzoekers voor de klas'. Ook de praktijk is overtuigend verdisconteerd in het studieprogramma. In alle vakken wordt gebruik gemaakt van militaire casuïstiek, en de opleiding zet gastdocenten en militaire docenten in. Het panel prijst de opleiding voor de manier waarop zij de beide oriëntaties waar mogelijk niet alleen combineert, maar ook integreert: de beroepspraktijk maakt deel uit van het academisch kenobject en de inbedding van de academische vorming in de officiersopleiding vergroot de urgentie en relevantie van de leerstof. De wisselwerking tussen wetenschap en beroepspraktijk is dan ook van evidente meerwaarde voor het studieprogramma.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'goed'.

Standaard 3:

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Toelichting:

De eindkwalificaties zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma. Studenten volgen een inhoudelijk samenhangend studieprogramma.

Bevindingen

Het studieprogramma van Krijgswetenschappen kent een niveau-opbouw die aansluit bij wat de Faculteit Militaire Wetenschappen aanduidt als de Leidse niveau-indeling. De GOO en de propedeuse richten zich daarbij op niveau 100 (inleidend, aansluitend op vooropleiding) tot 200 (inleidend), daarna volgen cursussen op niveau 200 tot 300 (gevorderd) en ten slotte mondt de opleiding uit in cursussen op niveau 300 en 400 (specialistische cursus). De opleiding kent enkele inhoudelijke leerlijnen. De eerste leerlijn begint bij LvG en wordt uitgewerkt in de opeenvolgende MOPS-vakken. Deze centrale leerlijn behandelt strategie, operaties en tactiek. Parallel aan deze leerlijn loopt een militair-historische leerlijn, gevormd door de cursussen Evolutie van Krijgsmachten en Oorlogsvoering, Militair Historische Analyse en Nederlandse Militaire Geschiedenis. De opleiding behandelt ook gedragswetenschappelijke aspecten in Militair Leiderschap en Ethiek (in de gedeelde propedeuse met MBW), Internationaal Recht (na de gemeenschappelijke propedeuse) en Internationale Veiligheidsstudies (na de minor). Daarnaast kent de opleiding een leerlijn Methoden en Technieken van Onderzoek, die uitmondt in het schrijven van het scriptievoorstel voorafgaand aan de scriptieperiode.

Op basis van de kritische reflectie, aangevuld met informatie uit de gesprekken die het panel heeft gevoerd met docenten en opleidingsmanagement, heeft het panel vastgesteld dat de opleiding verschillende disciplines met elkaar combineert: de rechtswetenschappen, de militair-operationele wetenschappen, de geschiedwetenschappen en de internationale veiligheidsstudies. Zij heeft ervoor gekozen steeds een bepaalde discipline als vertrekpunt te nemen binnen een vak of leerlijn. Daarbij wordt wel steeds ingegaan op de raakvlakken die de casuïstiek of theorie heeft met andere disciplines. De opleiding heeft voorafgaand aan de eindschrijving verschillende integratiemomenten ingebouwd, waarop de disciplines samenkomen. Dat gebeurt in de Militair Historische Analyse en het Integratieproject.

Het panel oordeelt positief over de inhoudelijke samenhang van het studieprogramma van KW. De vakken volgen elkaar logisch op, sluiten op elkaar aan en bouwen op elkaar voort. De complexiteit neemt toe naarmate de studie vordert. Het panel acht de keuze van de opleiding voor een multidisciplinaire aanpak, waarbij de student het kenobject steeds bestudeert met een van de afzonderlijke disciplines als vertrekpunt, passend voor een academische bacheloropleiding. De focus op het militair kenobject zorgt hierbij voor een rode draad door het hele curriculum en versterkt de interne cohesie.

Lovend is het panel over de beide integratiemomenten: MHA en het Integratieproject. Voor beide vakken gaan de studenten op studiereis naar het buitenland. In MHA volgen de studenten eerst een serie inleidende hoorcolleges, waarin docenten de historische achtergrond van 'Overlord, 1944' uiteenzetten. Studenten onderzoeken vervolgens in groepjes ('syndicaten') exemplarische cases en/of historiografische problemen met betrekking tot deze militaire operatie in Normandië. Ook bereiden ze een presentatie te velde voor. Vervolgens reizen ze af naar Normandië, waar de presentaties worden gehouden met als doel een breed spectrum aan gezichtspunten en invalshoeken te tonen. De studenten gaan vervolgens uitgebreid met elkaar in discussie. Het Integratieproject geldt als een 'kleine scriptie' en behelst een krijgskundig practicum waarin studenten na een aantal inleidende colleges een eigen onderzoek uitvoeren naar aanleiding van een projectopdracht. Het onderzoek concentreert zich op een bepaalde regio (de laatste jaren Noord-Ierland). Ook nu weer gaan de studenten op reis en presenteren zij ter plaatse hun eigen onderzoek aan de anderen, waarna discussie volgt. Het panel acht deze twee vakken uniek voor de opleiding en oordeelt dat hun opzet dankzij de 'presentatie te velde' daadwerkelijke multidisciplinariteit bewerkstelligt.

Het panel oordeelt minder positief over de samenhang op papier tussen de verschillende vakken en leerlijnen. Het stelt vast dat de leerdoelen van de individuele vakken erg wijdlopieg zijn en per vak sterk in vorm en formulering verschillen. De cursusdoelstellingen van de cursus MOPS-III beslaan een hele alinea, terwijl die van MOPS-I doelmatiger geformuleerd zijn en puntsgewijs opgesomd staan. Daarnaast verwijzen vakken zelden naar elkaar. Hoewel in elke cursusbeschrijving vermeld staat aan welke eindtermen de cursus bijdraagt, resulteert dit volgens het panel niet in een duidelijke structuur. Vaak blijft onduidelijk wat het verband tussen leerdoelen en eindtermen is: de leerdoelen van Nederlands Veiligheids- en Defensiebeleid (NVDB) behandelen enkel de Nederlandse context, maar verwijzen naar eindtermen waarin het gaat om internationaal-politieke ontwikkelingen.

In de ogen van het panel hangt deze tekortkoming samen met de ambitieuze formulering van de eindtermen (zie Standaard 1). Die maakt dat de eindtermen moeilijk te operationaliseren zijn op vakniveau. De breedte en veelomvattendheid van de eindtermen maakt ook dat ze aan veel verschillende vakken gekoppeld kunnen worden. Dat blijkt duidelijk uit de matrix in de kritische reflectie die de relatie tussen de eindtermen en de doelstellingen van de verplichte cursussen legt. De eindterm 'militair machtsinstrument' (eindterm 1.2, zie bijlage 3) komt volgens die matrix in maar liefst 10 van de 15 vakken aan bod.

Het panel beveelt de opleiding dan ook aan haar leerdoelen in hun relatie tot de eindtermen nogmaals goed onder de loep te nemen en ze waar nodig te herformuleren. Op die manier worden de doelstellingen een uitdrukking van de samenhang binnen het programma die het panel wel degelijk heeft opgemerkt en die tijdens het bezoek door studenten werd bevestigd.

Het panel heeft vastgesteld dat de vormgeving van het programma de aandacht en zorg heeft van de vaste docentenstaf en het programmamanagement. Docenten overleggen regelmatig over de afstemming van de verschillende vakken en er zijn doorgaans meerdere docenten bij één vak betrokken. De integratieprojecten met studiereis brengen de verschillende docenten eveneens bij elkaar. Het panel heeft uit de cursusdossiers opgemaakt dat de leerdoelen van een vak als MHA sinds een jaar nadrukkelijk naar andere vakken verwijzen, waar dat eerder niet zo was. Het stelt daarom dat het herzien van leerdoelen en het afstemmen ervan op leerlijn- en programmaniveau een deels cosmetische operatie is. Zo'n herziening zou een samenhang blootleggen die informeel wel degelijk al bestaat en bij docenten en opleidingsmanagement bekend is. Tegelijkertijd wijst het de opleiding erop dat een heldere structuur van leerdoelen en eindtermen de kwaliteit van het programma ten goede komt en zwakke plekken in de afstemming tussen vakken of leemtes in het programma eenvoudig naar boven brengt. De opleiding heeft dan ook genoeg te winnen bij het herzien van de leerdoelen.

Het vorige visitatiepanel (2011) constateerde dat de eindtermen specifiek gedragswetenschappen noemen als een van de disciplines die verenigd zijn in de opleiding KW. Het stelde vast dat die keuze echter maar beperkt terug te vinden was in het curriculum. Het huidige panel constateert dat gedragswetenschappelijke aspecten met betrekking tot leiderschap en groepsgedrag in meerdere vakken aan bod komen en is hiermee tevreden. Wel adviseert het de opleiding bij een aanscherping van leerdoelen en eindtermen inzichtelijk te maken op welke manier en op welk moment in de opleiding gedragswetenschappen aan de orde worden gesteld.

Overwegingen

Het panel acht de inhoud en opbouw van het programma van KW voldoende samenhangend en inhoudelijk logisch. Het programma kent een duidelijke opbouw met verschillende leerlijnen, waaronder een academische vaardighedenlijn, en stelt de studenten zo in staat de eindkwalificaties te bereiken. Het panel kan zich vinden in de multidisciplinaire aanpak, waarbij de verschillende disciplines het beginpunt vormen van de vakken, en waarbij naar integratieve momenten wordt toegewerkt. Het prijst de opleiding om de integratieve vakken, die in zijn ogen daadwerkelijk multidisciplinariteit bewerkstelligen en onderscheidend zijn voor de opleiding. Het panel is echter kritisch over de formulering van de leerdoelen per vak en hun afstemming op elkaar en op de eindtermen. Het adviseert de opleiding de leerdoelen kritisch te herzien en waar nodig te herformuleren om op die manier de samenhang binnen het curriculum inzichtelijk te maken. Ook raadt het de opleiding aan om duidelijk te maken welke plaats de gedragswetenschappen binnen het studieprogramma innemen.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4:

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde eindkwalificaties te bereiken.

Toelichting:

Het didactisch concept is in lijn met de beoogde eindkwalificaties en de werkvormen sluiten aan bij het didactisch concept. Factoren, die betrekking hebben op het programma en die de studievoortgang belemmeren worden zoveel mogelijk weggenomen. Studenten met een functiebeperking krijgen bovendien op dit aspect extra studieloopbaanbegeleiding.

Bevindingen

Het didactisch concept dat ten grondslag ligt aan het KW-programma operationaliseert het paradigma van de *thinking soldier*, de 'denkende doener' die vanuit een open en onderzoekende houding andere culturen, opvattingen, mens- en maatschappijbeelden tegemoet treden en handelt in lijn met het (militair) ethisch en juridisch gedachtegoed. Het concept omvat negen uitgangspunten die de onderwijsvisie van de faculteit als geheel weerspiegelen: (1) het onderwijs richt zich op de bestudering van hoofdvragen en -concepten die zijn afgeleid van militair-relevante en wetenschappelijke domeinspecifieke referentiekaders die aan het onderwijsprogramma ten grondslag liggen; (2) wetenschappelijke theorie wordt toegepast op militaire casuïstiek; (3) de ontwikkeling van discipline en algemene wetenschappelijke kennis verloopt concentrisch, wat wil zeggen dat vaardigheden, attitudes en kennis in de loop van de opleiding worden verbreed en verdiept; (4) docenten passen bij voorkeur het voorbereiding-feedbackmodel toe in hun onderwijs;

(5) docenten vervullen afwisselend een rol als expert, ontwikkelaar, organisator of begeleider; (6) kennisontwikkeling vindt plaats door middel van onderzoekend en actief leren in kleine groepen met een docent-onderzoeker voor de klas; (7) studenten ontwikkelen een academische attitude en vaardigheden: ze leren reflecteren en zich een oordeel vormen; (8) studenten participeren in het proces van kennisontwikkeling door deelname aan (kleine) onderzoeksprojecten; (9) faciliteiten zijn zowel toegankelijk voor docenten als studenten.

Het panel heeft met instemming kennis genomen van het didactisch concept van de opleiding. Het constateert dat het concept de nadruk legt op actieve participatie door de student en een faciliterende rol voor de docent. De kritische reflectie meldt dat studenten worden aangemoedigd zich goed voor te bereiden op de colleges om te voorkomen dat de docent de stof tijdens contacturen uitlegt en de student zelfstudie uitstelt. Het panel kan zich vinden in dit uitgangspunt, dat de *thinking soldier* operationaliseert als actief participierend en in toenemende mate zelfstandig lerend individu.

Na bestudering van cursusedossiers en vakbeschrijvingen heeft het panel vastgesteld dat het didactisch concept in de praktijk consequent wordt toegepast. De cursussen kenmerken zich door gevarieerde en activerende onderwijsvormen, van hoor- en werkcolleges tot case-onderwijs, zelfstudieopdrachten, groepsprojecten en debatten. Waar in de met MBW gedeelde propedeuse nog veel hoorcolleges worden gegeven is dat naarmate de studie vordert beduidend minder het geval. Het panel prijst in het bijzonder de combinatie van werkvormen in de beide vakken die een excursie naar het buitenland bevatten: MHA en het Integratieproject. Bij MHA worden inleidende hoorcolleges die context en achtergrondinformatie geven, gevolgd door werkcolleges en zelfstudie in syndicaatsverband. Studenten bestuderen historische bronnen en secundaire literatuur. Vervolgens presenteren ze die voor de groep op de historische locatie in Normandië, waarna discussie volgt. Het Integratieproject begint eveneens met een collegereeks die de student van fundamentele kennis voorziet over de regio die centraal staat in het project. Daarna formuleert de student een onderzoeksvraag onder begeleiding van een tutor en voert hij of zij een zelfstandig literatuuronderzoek uit. Op de studiereis volgen weer presentaties, discussie en reflectie. In de ogen van het panel zijn deze vakken bij uitstek activerend en draagt de studiereis in belangrijke mate bij aan het tot leven brengen van de bestudeerde stof.

De opleiding kent beleid voor studenten met een ziekte of functiebeperking. Omdat de studenten voor hun instroom een fysieke selectie doorstaan, gaat het hierbij in de eerste plaats om dyslexie of faalangst. Ook schieten incidenteel de studievaardigheden van studenten tekort. Er wordt per student bekeken of maatregelen omtrent het curriculum, de leervormen en leerstof en de toetsen noodzakelijk zijn. De student wordt geïnformeerd over additionele voorzieningen en ondersteuning en doorverwezen naar de examencommissie als studievertraging waarschijnlijk lijkt. Het panel acht dit beleid adequaat.

De vorige visitatiecommissie noemde de combinatie van de integratie van bachelor- en non-bacheloronderdelen binnen de officiersopleiding zorgwekkend in het licht van de studeerbaarheid van de bacheloropleiding. In gesprek met het huidige panel gaven studenten desgevraagd aan de combinatie van de academische weken met de 'groene' of 'blauwe' perioden te ervaren als te doen. Ook de afstemming tussen de 'groene' onderdelen die doorlopen tijdens de studieweken (10 uur per week) en de te volgen colleges (40 uur per week) wordt door studenten omschreven als acceptabel. Het panel heeft uit gesprekken met docenten en het opleidingsmanagement geconcludeerd dat de opleiding het spanningsveld tussen 'groen' en academisch goed in het vizier heeft. Door heldere communicatie over rooster en studielast en toenemend overleg met de militaire commandanten neemt zij naar het oordeel van het panel voldoende maatregelen om te voorkomen dit blijvende aandachtspunt tot een werkelijke belemmering wordt.

Enkele studenten gaven aan de keuzevrijheid met betrekking tot de minor als beperkt te ervaren. Hoewel de minor in theorie zowel binnen als buiten de eigen instelling kan worden ingevuld, wordt in de praktijk de eis gesteld dat studenten die in aanmerking willen komen voor het volgen van dit studiedeel buiten de FMW een gemiddeld cijfer van 7,5 of hoger hebben behaald voor het tot dan toe gevolgde studieprogramma. Hierdoor is de keuze voor een groot deel van de studenten beperkt tot de bedrijfswetenschappelijke of juridische minor van de eigen instelling. Het panel heeft begrip voor deze beperking: die zorgt dat de studenten 'binnenshuis' blijven studeren, waar een optimale

afstemming met de niet-bachelordelen verzorgd wordt en de begeleiding intensief is. Alleen wanneer ze bewezen hebben succesvol te zijn in hun studie en voldoende hoge cijfers behalen, krijgen ze de mogelijkheid de minor aan een civiele universiteit in te vullen. Niettemin acht het panel de minor een uitgelezen kans voor studenten om buiten het eigen vakgebied te treden en over de grenzen van de eigen instelling te kijken. Dit is onderdeel van hun academische vorming. Het adviseert de opleiding daarom te bekijken of in individuele gevallen andere afwegingen dan alleen de cijfermatige de doorslag kunnen geven.

Overwegingen

Het panel constateert dat het didactisch model van de opleiding actieve participatie van de student en een faciliterende rol van de docent centraal stelt. Het kan zich vinden in dat uitgangspunt en is positief over de gekozen werkvormen, die afwisselend zijn en het didactisch concept ondersteunen. De opleiding kent een adequaat beleid voor studenten met een functiebeperking. De opleiding is zich bewust van de spanning tussen de 'groene' en academische delen van de officiersopleiding als blijvend aandachtspunt, maar neemt in de ogen van het panel voldoende maatregelen om de hinder voor studenten te beperken. Om de studeerbaarheid van het programma te bewaken, is de keuzevrijheid in de minor beperkt. Het panel heeft hiervoor begrip, maar adviseert de opleiding de afweging of een minor buiten de eigen instelling kan worden gevolgd, op individuele basis te maken en niet uitsluitend door te kijken naar de studieprestaties van de student in kwestie.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Standaard 5:

Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Toelichting:

De gehanteerde toelatingseisen zijn realistisch met het oog op de beoogde eindkwalificaties.

Bevindingen

Het toelatingsbeleid van KW gaat uit van het aannamebeleid zoals dat vanuit het beroepenveld is vastgesteld. Het panel heeft tijdens zijn gesprek met het opleidingsmanagement begrepen dat er altijd veel interesse is, waardoor de opleiding doorgaans vol is en selectiecriteria kunnen worden gehanteerd. Studenten die worden toegelaten tot de opleiding, hebben al een fysieke en een persoonlijkheidsselectie achter de rug. Voor toelating tot KW geldt de eis dat ze in het bezit zijn van een vwo-diploma, dan wel een relevante hbo- of wo-propedeuse. In de praktijk komt 95% van de studenten van het vwo.

Sinds kort is er een zij-instroomprogramma voor studenten die (delen van) een verwant hbo- of wo-programma hebben gevolgd. Vrijstellingen kunnen op individuele basis door de examencommissie verleend worden. Maximaal 30% van de totale studentenpopulatie mag hbo-zij-instromer zijn; in de praktijk ligt het aantal rond de 15%. Externe civiele studenten die vanuit het hbo instromen, dienen bovendien een postpropedeutisch gemiddeld cijfer van 7,5 of hoger te hebben behaald. Met deze maatregelen bewaakt de opleiding haar militair-academische karakter. Het panel is positief over dit beleid, dat in zijn ogen passend is voor een militair-wetenschappelijke bacheloropleiding.

De opleiding heeft maatregelen getroffen voor instromende studenten die ondanks hun behaalde vooropleiding toch aansluitingsproblemen ervaren. In de vorige visitatie werd dit aangemerkt als een problematisch punt. Bij het behalen van een onvoldoende cijfer voor CVN en CVE (Engelse en Nederlandse taalvaardigheid) in de propedeuse zijn studenten verplicht een *remedial*-traject volgen bij het Talencentrum Defensie. In een latere fase van de opleiding hebben zij de keuze een aanvullend traject te volgen bij gebleken tekortkomingen. Ook voor statistiek en wiskunde zijn *remedial*-trajecten mogelijk. In de ogen van het panel zijn dit afdoende maatregelen om aansluitingsproblemen van studenten weg te nemen.

Overwegingen

Het panel acht het toelatingsbeleid van KW realistisch en passend bij de beoogde eindkwalificaties. De opleiding bewaakt zowel haar wetenschappelijke oriëntatie als haar militaire karakter, en vangt voorkomende aansluitingsproblemen op met *remedial*-trajecten.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 5 als 'voldoende'.

Personeel

Standaard 6

Het personeel is gekwalificeerd en de omvang ervan is toereikend voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Toelichting:

De feitelijk bij het personeel aanwezige expertise sluit aan bij de eisen gesteld aan een hbo- of een wo-opleiding.

Bevindingen

KW beschikt over 36 vaste docenten die haar onderwijsprogramma verzorgen. De docent-studentratio was in 2015 1:9 en in voorgaande jaren maximaal 1:12, met daarin deeltijdaanstellingen en onderwijstaak binnen de aanstelling verdisconteerd. Het panel is onder de indruk van deze aantallen. Het heeft de profielen en achtergrond van de docenten bestudeerd en is van oordeel dat de docenten over de inhoudelijke expertise beschikken die je mag verwachten binnen een krijgswetenschappelijke bacheloropleiding. Wel tekent het panel aan dat de opleiding een breed expertisegebied bestrijkt, waardoor de individuele docenten binnen de opleiding specialist zijn op hun eigen deelgebied. Dit is begrijpelijk, maar leidt ertoe dat docenten moeilijk vervangbaar zijn. Dat maakt het programma kwetsbaar: het uitvallen van een docent kan niet altijd direct door een collega worden opgevangen.

De promotiegraad van de KW-docenten is 44% (16 van 36 docenten). De opleiding noemt in de kritische reflectie 64% als streefcijfer binnen vier jaar. Daarbij tekent ze aan dat dat streefcijfer afgaande op de huidige promotietrajecten zeker gehaald zal worden. Volgens de kritische reflectie is het promotiecijfer laag doordat de opleiding gebruikmaakt van militaire docenten die de connectie met de beroepspraktijk garanderen. Het panel geeft de opleiding daarin gelijk. Met een totaal van 16 gepromoveerde docenten op 110 studenten (peildatum 1 januari 2016) is de docent-studentratio met betrekking tot wetenschappelijk opgeleide staf 1:7, een zeer gunstig cijfer. Het panel heeft dan ook geconstateerd dat het academisch gehalte van het studieprogramma niet te lijden heeft onder de huidige promotiegraad.

Het panel acht verhoging van de promotiegraad net als de opleiding echter wel wenselijk en zelfs noodzakelijk in het licht van het principe van de 'onderzoeker voor de klas' dat aan het didactisch concept ten grondslag ligt. Tijdens de visitatie sprak het panel met het opleidingsmanagement. Dit gaf aan docenten aan te moedigen te promoveren, bijvoorbeeld door ze op individuele basis extra onderzoekstijd te geven. Docenten van de opleiding bevestigden in gesprek met het panel dat zij actief gestimuleerd werden te promoveren. Het panel heeft daarom vertrouwen in het voornemen van de opleiding de promotiegraad op korte termijn te verhogen.

Het panel is positief over de didactische scholing van de docentenstaf. Weliswaar heeft op dit moment slechts 39% van de docenten een BKO of SKO behaald, maar de verwachting is dat dit percentage binnen een jaar stijgt tot 72%. Het panel stelt vast dat de opleiding daarmee een flinke kwaliteitsslag maakt. Uit zijn gesprek met de docenten van KW maakte het panel op dat deze slag deels een gevolg lijkt te zijn van het binnenshuis halen van het BKO-traject door de FMW. Eerder werd dat uitbesteed aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het panel acht deze vernieuwing binnen de Defensieorganisatie dan ook waardevol. Buiten BKO of SKO heeft een deel van de stafleden aparte kwalificaties behaald op het gebied van toetsontwikkeling en -beoordeling, kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden, *Writing Academic English* en *Teaching in English*.

Overwegingen

Naar het oordeel van het panel is de staf inhoudelijk voldoende gekwalificeerd binnen de context van een krijgswetenschappelijke bacheloropleiding. Het panel is lovend over de zeer gunstige docent-studentratio. Wel wijst het erop dat de opleiding kwetsbaar is doordat de docentenstaf een breed expertisegebied moet bestrijken, waardoor het wegvallen van een docent niet gemakkelijk kan worden opgelost. De promotiegraad van de docentenstaf voldoet in de ogen van het panel om het academisch onderwijs op bachelorniveau vorm te geven, maar dient te worden verhoogd in het

licht van het 'onderzoeker voor de klas'-principe dat de onderwijsvisie van de opleiding drijft. Het panel oordeelt dat het percentage docenten dat een BKO heeft behaald of binnen een jaar zal behalen voldoet, en is positief over de professionaliseringslag die de opleiding op dat gebied maakt.

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 6 als 'voldoende'.

Voorzieningen

Standaard 7

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Bevindingen

De opleiding KW heeft als hoofdlocatie het Isaac Delprat Paviljoen en beschikt daarnaast over collegezalen in het Kasteel van Breda, waar de cadetten en adelborsten verblijven tijdens hun opleiding. Het panel heeft tijdens zijn bezoek deze twee locaties gezien en daarnaast een bezoek gebracht aan lesgebouw 't Uiltje en de bibliotheek. Het panel heeft zich een indruk gevormd van collegezalen, studieplaatsen, woonruimten en gemeenschappelijke ruimten.

Het panel constateerde dat collegezalen, studieplekken en gemeenschappelijke ruimten voldoen om de opleiding te realiseren. De onderwijsruimtes zijn toegerust met alle noodzakelijke voorzieningen en er is voldoende ruimte voor studenten om zich individueel of in groepsverband terug te trekken voor studie. Op alle locaties is een wifinetwerk gerealiseerd.

Het panel is positief over de bibliotheek, die beschikt over een omvangrijke collectie militair-wetenschappelijke literatuur, zowel op schrift als digitaal. Studenten en docenten hebben toegang tot ruim 25.000 *e-journals* in diverse databases. Zij worden door het bibliotheekpersoneel desgewenst ondersteund in hun zoektocht naar literatuur en ontvangen ook een instructie in groepsverband. De bibliotheek wordt ook door civiele onderzoekers van andere universiteiten gefrequenteerd.

De sportvoorzieningen op de campus zijn zeer uitgebreid en variëren van een zwembad tot een atletiekbaan. Dit is van belang voor de opleiding KW, omdat studenten ook tijdens de 'academische' weken in hun rooster verplicht sporten en in beperkte mate 'groene' onderdelen van hun officiersopleiding met het collegerooster combineren. De combinatie van militaire en academische onderdelen wordt bevorderd doordat de programmaonderdelen zich doorgaans dicht bij elkaar afspelen. Ze wordt nog vergemakkelijkt doordat studenten beschikking hebben over een dienstfiets om zich tussen de verschillende faciliteiten te verplaatsen. Het panel is onder de indruk van deze voorzieningen.

Over het algemeen is de indruk die het panel kreeg van de huisvesting en materiële voorzieningen een goede. De fysieke inbedding van KW in een militaire setting waar historie (het Kasteel) en hedendaagse voorzieningen samenkomen, is van meerwaarde voor de opleiding en onderstreept haar specifieke militaire niche.

Overwegingen

Het panel constateert dat de huisvesting en materiële voorzieningen de studenten in staat stellen het programma succesvol te doorlopen. Het is onder de indruk van de goed geoutilleerde bibliotheek. Ook oordeelt het panel positief over de nabijheid van opleidings- en 'groene' locaties of sportfaciliteiten en over de dienstfiets voor studenten. Hierdoor wordt de combinatie van het academische programma met de niet-academische opleiding gefaciliteerd. De inbedding van de opleiding in een militaire omgeving is in de ogen van het panel van meerwaarde gezien haar specifieke militaire niche.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 7 als 'goed'.

Standaard 8

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Bevindingen

De opleiding KW hecht veel belang aan de nominale studievoortgang van haar studenten. Uitloop door studievertraging heeft directe gevolgen voor de aansluitende delen van de officiersopleiding en is daardoor niet wenselijk. Tegelijkertijd staan studenten voor de uitdaging het studieprogramma te combineren met het niet-academische deel van hun officiersopleiding. De verwevenheid van die twee maakt dat er gedurende de hele studie sprake is van een strakke planning.

Om studievertraging te voorkomen is een intensief begeleidingstraject ingericht. Al voordat de student aan het programma begint, heeft hij of zij de nodige voorlichting gekregen over het studieprogramma. Aspirant-studenten worden voorgelicht via promotiemateriaal en de jaarlijkse oriëntatiedagen, en worden tijdens hun selectie-interviews nadrukkelijk gewezen op de wetenschappelijke oriëntatie van een deel van hun officiersopleiding. Aan het begin van de studie, tijdens de Algemene Introductie in de GOO, wordt het belang van nominaal studeren benadrukt.

Gedurende de opleiding wordt de studievoortgang bijgehouden door de examencommissie, die studenten en faculteitsbestuur (FB) daarover informeert. Studenten hebben ook zelf inzicht in hun resultaten en voortgang via softwarepakket Osiris. Aan het eind van het propedeusejaar controleert de examencommissie of studenten aan de eisen van het propedeutisch examen voldoen. Als dat niet zo is, kan zij het FB voorstellen een bindend negatief studieadvies uit te brengen. Op individuele basis kan besloten worden de student het jaar te laten overdoen of van studierichting te laten veranderen.

Studenten hebben tijdens hun opleiding de beschikking over een mentor. Bij aanvang van het studieprogramma worden ze in mentorgroepen van zes tot tien personen ingedeeld. De mentor is een docent van de FMW. De groepen komen regelmatig bij elkaar en studenten hebben daarnaast de mogelijkheid hun mentor individueel te spreken. Wanneer ze vertraging oplopen, kan de mentor een persoonlijk studieplan opstellen om de achterstand in te halen. In het Integratieproject werken studenten in syndicaten aan een individuele onderzoeksopdracht; ieder syndicaat heeft een eigen tutor voor de duur van het project. Bij het schrijven van hun scriptie kunnen studenten een beroep doen op hun scriptiebegeleider. Deze begeleider beschikt over maximaal dertig uur om de student intensief te begeleiden in de negen weken die er voor het schrijven van de scriptie staan.

Behalve de mentor en de scriptiebegeleider hebben de studenten voor het niet-academisch deel van hun opleiding militaire begeleiders. Daarnaast kunnen ze aankloppen bij docenten die formeel geen mentor of begeleider zijn. De opleiding beschrijft in de kritische reflectie dat de lijnen tussen het docententeam en de studenten kort zijn, omdat veel docenten participeren in het internaatleven, bijvoorbeeld als adviseur, coach of begeleider van studentenverenigingen. Het bij het internaatstelsel behorende risico van incidenten waarbij onethisch en antisociaal gedrag optreedt, is door de opleiding in kaart gebracht. In 2014 is de Projectorganisatie Integriteit Opleidingen (PRIO) in het leven geroepen, die een integriteitsbeleid heeft geformuleerd.

Het panel heeft tijdens zijn bezoek aan de opleiding studenten en alumni bevraagd over de studiebegeleiding. Studenten gaven aan de begeleiding als ruim voldoende te ervaren en waren erg te spreken over de toegankelijkheid van mentoren, begeleiders en de docentenstaf in het algemeen. Zij meldden dat de studielast van Krijgswetenschappen mede dankzij de intensieve begeleiding in hun ogen goed te doen is.

Het panel heeft geconstateerd dat de studiebegeleiding zeer intensief is. Het prijst de opleiding om haar voortdurende inspanningen de studenten te begeleiden en ziet de effectiviteit van deze inspanningen weerspiegeld in de goede rendementen van de opleiding KW. Van de laatste twee lichtingen afstudeerders behaalde 73% van de studenten het bachelordiploma nominaal (binnen 2,5 jaar, onderbrekingen door niet-academische periodes niet meegerekend) en respectievelijk 80 en 82% binnen 3,5 jaar. De opleiding kenmerkt zich door een betrokken en laagdrempelige docentenstaf en ruime aandacht voor iedere individuele student.

Het panel heeft ook gekeken naar de informatievoorziening aan studenten. Voor de cursussen wordt binnen de opleiding gebruik gemaakt van het online leerplatform Moodle om de studenten van informatie te voorzien. Zij kunnen hier hun papers en scripties uploaden en informatie uitwisselen met docenten en medestudenten. Studenten hebben daarnaast toegang tot het beveiligd Defensienetwerk MULAN. Het panel acht dit systeem in combinatie met het volgsysteem Osiris, waarin de resultaten van studenten voor zowel de opleiding als de studenten zelf wordt bijgehouden, en de korte lijnen met staf en opleidingsmanagement toereikend.

Overwegingen

De druk om nominaal af te studeren die de inkadering van de opleiding binnen de bredere officiersopleiding op de studenten legt, maakt intensieve studiebegeleiding noodzakelijk. Het panel prijst de opleiding om het uitgebreide en goed doordachte systeem van studiebegeleiding dat zij heeft ingericht. Mentoraat, begeleiding, monitoring van studievoortgang door de examencommissie en de korte lijnen tussen studenten en docententeam stellen de studenten volgens het panel in staat de opleiding zonder vertraging af te ronden. Het panel kan zich eveneens vinden in de manier waarop informatievoorziening aan studenten is vormgegeven.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 8 als 'goed'.

Kwaliteitszorg

Standaard 9

De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

Toelichting:

De opleiding bewaakt de kwaliteit van de beoogde eindkwalificaties, het programma, het personeel, de voorzieningen, de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties via regelmatige evaluaties. De uitkomsten van deze evaluatie vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen. Bij de interne kwaliteitszorg worden de opleidings- en examencommissie, medewerkers, studenten, alumni en het afnemend beroepenveld van de opleiding actief betrokken.

Bevindingen

Het beleid rondom kwaliteitszorg binnen KW staat beschreven in het *Education Quality Manual* (EQM), dat geldig is voor de gehele FMW. In het EQM staan kwaliteitscontrole en kwaliteitsverbetering centraal. Kwaliteitscontrole vindt allereerst plaats op cursusniveau. Docenten houden cursusdossiers bij, waarin zij onder meer leerdoelen, leerstof, cursusopzet, toetsvormen, toetsmatrizen, resultaten, evaluaties en aanpassingen van de cursus plaatsen. De cursusdossiers geven zo een beeld van de PDCA-cyclus op cursusniveau. Sinds 2016 wordt van de docenten verwacht dat zij deze dossiers in een *sharepoint*-omgeving bewaren. Elke drie jaar evalueert de Sectie Onderwijs (SO) van de NLDA, die alle onderwijsprogramma's binnen de NLDA (ook de niet-wetenschappelijke) onder haar hoede heeft, een cursus op basis van dat dossier buiten de reguliere vakevaluaties om. Ook evalueert SO de nieuw ontwikkelde cursussen, cursussen gegeven door een nieuwe docent en cursussen die slecht geëvalueerd zijn (minder dan een 3 op een schaal van 1 tot 5). Kwaliteitscontrole vindt ook plaats op een hoger aggregatieniveau en wordt dan uitgevoerd door het opleidingsbestuur (OB). Zo is de MTO-leerlijn geëvalueerd en is onderzocht hoe andere wetenschappelijke bacheloropleidingen de opleiding afsluiten. Dergelijke cursusoverstijgende kwaliteitscontrole heeft wisselende aanleidingen, zoals evaluatieresultaten, terugkoppelingen door docenten of op initiatief van het OB zelf.

Kwaliteitsverbetering gebeurt eveneens op meerdere niveaus. Voor verbetering op cursusniveau vormen de studentenevaluaties de basis. Vakdocenten zijn verantwoordelijk voor het aanbrengen van verbeteringen die voortvloeien uit de evaluaties. Hun verbeterplan dient door het OB te worden bekrachtigd. Als het OB de voorgestelde maatregel niet overtuigend acht, treedt het in overleg met de betrokken docent om tot een oplossing te komen. Verbetermaatregelen worden gepubliceerd in de elektronische leeromgeving, zodat studenten er kennis van kunnen nemen. Verbeteringen op programma(deel)niveau vloeien voort uit het jaarlijks overleg tussen FB en OB, waarin het afgelopen studiejaar geëvalueerd wordt en verbetermaatregelen voor het komend studiejaar vastgelegd. Een en ander vindt zijn weerslag in het onderwijsjaarverslag. Ten slotte organiseerde de opleiding in 2014 een *midterm review*.

Het panel heeft kennis genomen van het beleid op het gebied van kwaliteitszorg en is positief over de manier waarop dat is geformuleerd. Het is positief over het EQM, dat een heldere visie op kwaliteitszorg tentoonspreidt en een doordachte uitwerking van dat beleid geeft op alle deelgebieden, van curriculum, onderwijsorganisatie en evaluatie tot studie- en scriptiebegeleiding. Het constateert daarnaast dat zowel het KW-opleidingsmanagement als het faculteitsbestuur kwaliteitszorg hoog in het vaandel heeft en dat er veel lovenswaardige initiatieven voor versterking van het KW-programma en de andere opleidingen binnen de faculteit worden ondernomen, zoals *benchmarking* en leerlijnevaluatie.

Het panel is ook positief over de gang van zaken rondom evaluaties. Tijdens het bezoek aan de opleiding heeft het in gesprek met studenten, alumni en docenten kunnen vaststellen dat verbeteringen worden doorgevoerd en waar mogelijk ook teruggekoppeld naar de studenten. Zo is het vak MOPS I aangepast toen uit evaluaties bleek dat de studielast als te hoog werd ervaren. Ook is het voorgekomen dat een vak uit het curriculum werd geschrapt naar aanleiding van slechte evaluaties en nadat verbetermaatregelen onvoldoende uitwerking hadden. Wel heeft het panel uit de kritische reflectie begrepen dat de respons bij vakevaluaties tegenvalt sinds die evaluaties digitaal worden uitgevoerd en niet schriftelijk, direct na afloop van een tentamen. Net als de opleiding constateert het panel dat dit een aandachtspunt is en het moedigt haar dan ook aan maatregelen te treffen om de respons te verhogen, bijvoorbeeld door de evaluatie verplicht te stellen, zonder de administratieve last die daarbij komt kijken al te veel te verhogen. Het panel tekent daarnaast aan dat het de streefdoelen van de evaluaties weinig ambitieus vindt. Blijkens het EQM is een score van 3 binnen een schaal van 1 tot 5 streefdoel bij cursusevaluaties. Het panel zou graag zien dat de opleiding de lat hoger legt.

Het panel stelde tijdens zijn bezoek aan de opleiding vast dat de praktijk van kwaliteitszorg ten opzichte van het beleid nog te wensen overlaat. Het bestudeerde een aantal cursusdossiers en constateerde dat die nog niet in alle gevallen volledig waren. Vooral het ontbreken van toetsmatrizen viel op. Desgevraagd gaf het opleidingsmanagement aan het probleem te herkennen. De reden hiervoor lijkt te zijn dat het nieuwe kwaliteitszorgsysteem nog moet 'landen' bij de docentenstaf, die de administratieve last draagt van het vullen van de cursusdossiers. De docenten bewaren doorgaans wel alle gegevens, maar beheerden die tot voor kort zelf. De overgang van eigen beheer naar een *sharepoint*-omgeving houdt een uniformerings- en bewustwordingsslag in die nog niet volledig is. In de loop van het huidige collegejaar worden docenten geacht alle vakinformatie te uploaden. Het panel raadt de opleiding gezien de spilfunctie van de cursusdossiers in het kwaliteitszorgsysteem met klem aan erop toe te zien dat deze te allen tijde volledig zijn. Het wijst erop dat het er na gesprekken met docenten, opleidings- en examencommissie, studenten en opleidingsbestuur niet aan twijfelt dat de informatie per vak overvloedig beschikbaar is en dat die ook naar boven kan worden gehaald wanneer dat nodig is. Deze informele praktijk heeft echter geen zichtbare weerslag in de *sharepoint*-omgeving. Door dit te veranderen kan de opleiding haar transparantie flink vergroten.

Het panel heeft geconstateerd dat de opleiding alle stakeholders betreft bij de kwaliteitszorg. Het werkveld is vertegenwoordigd in de Klantenraad, waarin personeel uit de verschillende afnemende Defensieonderdelen plaats heeft. De Klantenraad overlegt periodiek met de NLDA-Raad, waarin vertegenwoordiging van de opleiding KW zitting heeft. Onder alumni worden evaluaties gehouden naar aanleiding waarvan verbeterpunten worden doorgevoerd. Het faculteitsbestuur heeft twee studentleden, die oppikken wat er leeft onder studenten en dat aankaarten bij management van faculteit en opleiding. De informele sfeer binnen de opleiding maakt dat studenten ook gemakkelijk zelf op docenten en management afstappen wanneer ze een verbeterpunt constateren.

Het panel sprak tijdens zijn visitatiebezoek met de opleidingscommissie van KW, die uit drie docentleden en drie studentleden bestaat. De opleidingscommissie komt drie- tot viermaal per jaar bijeen en bespreekt dan de evaluatieresultaten en andere zaken die betrekking hebben op de kwaliteit van het programma van KW. Onderwerpen die de afgelopen jaren aan de orde zijn gekomen, zijn de spanning tussen het bachelor- en het non-bachelorprogramma binnen de officiersopleiding, de opbouw in schriftelijk werk door de opleiding heen, de balans en coherentie binnen leerlijnen en de responsgraad van studentenevaluaties. De commissie brengt advies uit aan het opleidingsbestuur. Op initiatief van de opleidingscommissie staan leerlijnevaluaties op de agenda van het OB en zijn in het verleden tentamen- of paperdata verschoven wanneer die de studeerbaarheid van het programma in gevaar brachten. Het panel acht het functioneren van de opleidingscommissie adequaat, maar zou graag zien dat zij een meer stimulerende rol speelt als het gaat om het vullen van de cursusdossiers door docenten. Met die dossiers zou de opleidingscommissie beschikken over een waardevolle en toegankelijke bron van informatie waaruit zij kan putten.

Overwegingen

Het panel constateert dat het kwaliteitszorgsysteem van de opleiding volop in ontwikkeling is. Er is veel werk verzet binnen de opleiding en de faculteit om tot een beleid op dat vlak te komen. Dit

heeft in de ogen van het panel geresulteerd in een kwaliteitszorgbeleid dat op papier goed is. In de praktijk is dit beleid nog niet in al zijn facetten geïmplementeerd. De systematiek van evaluaties functioneert naar het oordeel van het panel goed en verbeteringen worden aantoonbaar doorgevoerd, zowel op cursus- als op vakoverstijgend niveau. Wel stelt het panel net als de opleiding dat de responsiegraad van de vakevaluaties onder studenten verbeterd moet worden. Ook acht het panel de streefdoelen weinig ambitieus. Het panel constateert voorts dat de docenten de cursusedossiers, die een beeld geven van de PDCA-cyclus op cursusniveau, nog niet altijd goed bijhouden: de informatie is voorhanden, maar niet steeds in het dossier. Het adviseert de opleiding hierop toe te zien. Het panel stelt vast dat alle stakeholders actief bij de kwaliteitszorg van de opleiding betrokken worden en dat de opleidingscommissie haar taken naar behoren uitvoert.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 9 als 'voldoende'.

Toetsing

Standaard 10

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsbeleid en toetsplan

Het toetsbeleid van KW ligt vast in het *Education Quality Manual (EQM)*, dat door het faculteitsbestuur voor de hele FMW is opgesteld. Voor de opleiding KW is dat beleid uitgewerkt in een toets- en beoordelingsplan dat in de OER is vastgelegd door het opleidingsbestuur. De opleiding beschikt over een examencommissie, die de kwaliteit van toetsing borgt.

Het panel heeft zich verdiept in de manier waarop dit systeem van toetsing vorm krijgt op de verschillende niveaus. Het heeft zich allereerst gebogen over het EQM en oordeelt positief over dit document, dat het toetsbeleid van de faculteit inkadert binnen haar beleid rond kwaliteit en kwaliteitszorg en aandacht besteedt aan de rol en verantwoordelijkheid van de verschillende *stakeholders* die bij de toetsing betrokken zijn. Blijkens het EQM is de toetsing binnen de faculteit erop gericht de studenten een intensief en uitdagend studieklimaat te bieden waarbinnen zij gestimuleerd worden zelf proactief en verantwoordelijk op te treden. Het panel kan zich vinden in deze visie en acht haar passend voor *thinking soldiers* in opleiding.

In de operationalisering van deze visie in een toetsplan kan het panel zich in grote lijnen vinden. Het panel tekent wel aan dat het zich door de variabele kwaliteit en wijze van opstellen van de leerdoelen in verhouding tot de eindtermen (zie Standaard 3) geen volledig beeld kan vormen van de afstemming van de toetsvormen op leerdoelen en de eindtermen. Het merkt niettemin op dat de toetsvormen voor de individuele vakken voldoende gevarieerd zijn. Aan het begin van de propedeuse ligt de nadruk nog op schriftelijke tentamens, maar naarmate het eerste jaar vordert komen daar andere toetsvormen bij, zoals essays, groepsverslagen, presentaties en debat. Het panel merkt wel op dat de nadruk steeds ligt op schriftelijke toetsopdrachten. Het moedigt de opleiding aan variatie in de toetsvormen te blijven bevorderen door bijvoorbeeld mondelinge tentamens af te nemen.

De opleiding maakt gebruik van de nodige hulpmiddelen bij de toetsing en beoordeling. Zo wordt de scriptie met plagiaatsoftware gecheckt, bestaat er een toetshandleiding voor docenten, is er een standaard tentamenvoorblad, zijn toetsmatrijzen vaak voorhanden en bestaat er een frauderapportageformulier. Docenten leggen elkaar binnen de eigen vakgroep tentamenopgaven voor ter beoordeling vooraf. Het panel is over deze voorzieningen te spreken. Het constateerde tijdens het visitatiebezoek dat docenten van de opleiding duidelijk het belang inzien van toetskwaliteit en dat ook helder en overtuigend kunnen verwoorden.

Een aanbeveling van de vorige visitatiecommissie was de introductie van een portfoliosysteem in de toetsing van CVE en CVN (Engelse en Nederlandse taalvaardigheid). De opleiding heeft hiermee geëxperimenteerd, maar is van deze opzet afgestapt. Het opleidingsbestuur legde het panel tijdens het visitatiebezoek uit dat een apart CVN- en CVE-traject met eigen portfolio als ongewenst effect

had dat de taalvaardigheid los kwam te staan van het programma. Daarbij kwam dat de eigen talendocenten na een reorganisatie bij het Talencentrum Defensie gingen behoren en dus niet meer volledig voor de opleiding beschikbaar waren. De opleiding besloot daarop verschillende cursussen te oormerken als plaatsen in het curriculum waar onderwijs van en toetsing in Engelse en Nederlandse taalvaardigheid plaatsvindt door de eigen vakdocenten. Wanneer een student hierin tekortschiet, kan hij of zij een *remedial*-traject bij het Talencentrum volgen. In de ogen van het panel is deze oplossing passend.

Het Integratieproject en het vak Militair Historische Analyse kennen groepswerk. In het Integratieproject geschiedt toetsing op individuele basis. Het vak MHA kent uitsluitend toetsing in groepsverband. Het vak voorziet niet in een schriftelijk tentamen; de toetsing geschiedt door middel van een beoordeling van de mondelinge groepspresentatie te velde. De opleiding voorziet in een apart beoordelingsformulier per student waar structuur, uitvoering en inhoud van de presentatie in verschillende subcriteria worden uitgewerkt. Er is veel ruimte voor toelichting door de docent en de weging van de criteria is door de beoordelaar te bepalen. In de cursusbeschrijving in de studiegids van MHA staat vermeld dat het onderzoeksproces voorafgaand aan de presentatie ook in de beoordeling meeweegt. Ook meldt de vakbeschrijving dat de mate van participatie gedurende de gehele cursus van invloed kan zijn op de afronding van het cijfer van de individuele student. Het panel is van oordeel dat deze wijze van toetsing voldoende recht doet aan de prestatie van de individuele student. Het zou echter graag zien dat ook de criteria met betrekking tot presentatie en participatie een eigen plaats krijgen op het gebruikte beoordelingsformulier om zo de transparantie van de toets te vergroten.

De bachelorscriptie vangt aan met een onderzoeksvoorstel, dat geschreven wordt in de cursus Individueel Onderzoeksvoorstel (IOV/MTO V). Gedurende deze cursus maakt de student een keuze uit de vakgebieden die in de opleiding samenkomen en focust hij of zij op de onderzoeksmethoden die bij dat vakgebied horen. Aan het einde van de cursus wordt de student overgedragen aan een scriptiebegeleider. De scriptiebegeleider heeft ten minste een academische graad op masterniveau in een voor de scriptie relevant domein. Tijdens het schrijven van de scriptie, een periode waarvoor 9 weken zijn ingeruimd in het programma en waarvoor een harde deadline wordt gehanteerd, wordt de student intensief begeleid. Om te voorkomen dat de student te weinig zelfstandig opereert, is het aantal begeleidingsuren tot 30 beperkt. Er mag een externe vakexpert worden geraadpleegd als student en/of scriptiebegeleider dat nodig achten; hiervoor is 10 uur begeleiding ingeruimd. In de ogen van het panel is deze regeling riant.

De afstudeerscriptie wordt na inlevering voor de deadline beoordeeld door de scriptiebegeleider en daarna aan een tweede beoordelaar voorgelegd. Ook de tweede beoordelaar beschikt ten minste over een wo-masterdiploma. Wanneer zij allebei een 6,0 of hoger geven en er tussen hun oordelen minder dan een punt verschil is, vormt het gemiddelde van de twee beoordelingen het eindcijfer. In andere gevallen wordt een derde beoordelaar ingezet, die ten minste een gepromoveerd academicus is. Diens oordeel wordt met een factor 2 meegeteld bij het bepalen van het gemiddelde van de drie oordelen. Acht de derde lezer de scriptie onvoldoende, dan vindt een herkansing in een vastgestelde periode plaats. Wanneer de student ook dan geen voldoende behaalt, bepalen de militair commandant en het opleidingsbestuur de daarop volgende gang van zaken, waarbij een nieuw onderwerp voor de bachelorscriptie een mogelijkheid is. Bij de beoordeling van de scriptie wordt gebruikgemaakt van een gestandaardiseerd beoordelingsformulier.

Het panel heeft uit zijn gesprek met het opleidingsmanagement opgemaakt dat het scriptieproces onlangs is aangepast. Sinds het collegejaar 2015-2016 is de mondelinge verdediging waarmee dat proces werd afgesloten, afgeschaft. De verdediging was volgens de opleiding te arbeidsintensief en kostbaar geworden. Hiermee verdween ook de vaste derde beoordelaar, die zijn oordeel baseerde op de verdediging. Het panel heeft begrip voor deze ingreep en constateert dat de vormgeving van het scriptieproces volgens de huidige regeling voldoet.

Het panel acht het beoordelingsformulier in zijn huidige vorm ontoereikend. Het waardeert weliswaar de uitvoerige wijze waarop de verschillende beoordelingscriteria zijn vastgesteld, maar constateert dat het formulier geen ruimte biedt voor kwalitatieve feedback. Beoordelaars moeten nu een negental criteria afwerken (onvoldoende, voldoende, goed en zeer goed) en volgen vervolgens een strikte richtlijn voor de weging van die criteria. Zo wordt een scriptie beloond met

een 8 als die scriptie op de eerste zeven criteria een goed scoort, of als op die criteria een voldoende met een zeer goed wordt gecompenseerd. Het panel stelt vast dat de gekozen criteria adequaat zijn, maar merkt op dat criterium 7, 'stijl en structuur' (waaronder spel- en stijlfouten gerekend worden), even zwaar meetelt als 'analyse' (criterium 4) of 'methodologie' (criterium 3). Het panel is van oordeel dat de weging van de criteria op het scriptieformulier hierdoor niet optimaal is. Ook geeft het beoordelingsformulier zoals dat er nu ligt, onvoldoende inzicht in de afwegingen die zijn gemaakt bij het bereiken van het oordeel. Het panel is van oordeel dat het formulier aan transparantie zou winnen als er plaats wordt ingeruimd voor een toelichting door elke beoordelaar op het beoordelingsformulier.

Bij bestudering van de scripties van de opleiding KW heeft het panel vastgesteld dat de studenten zich in hun scripties inderdaad tot een enkele discipline beperken, nadat zij in het vak Individueel Onderzoeksvoorstel (IOV) een keuze voor vakgebied en methodiek hebben gemaakt. Desgevraagd gaf het opleidingsmanagement te kennen dat het monodisciplinaire karakter van de scripties een bewuste keuze is geweest om de complexiteit van de eindwerken in de hand te houden. Het opleidingsbestuur stelde in gesprek met het panel dat het militair kenobject van KW karakteristiek is voor de opleiding, waardoor de scripties toch een herkenbaar eigen karakter krijgen. Het panel heeft begrip voor de keuze van de opleiding voor monodisciplinaire scripties in het licht van de vorige visitatie. Toen werden de scripties van KW in eerste instantie beoordeeld als van onvoldoende niveau voor een bacheloropleiding, mede doordat ze zich niet tot een discipline beperkten en daardoor wijdloepig werden en methodologische tekortkomingen vertoonden. Pas na aanvullende maatregelen in het scriptietraject constateerde de toenmalige visitatiecommissie dat het niveau voldoende was. Het huidige panel betreurt echter dat door deze begrijpelijke keuze de multidisciplinariteit van de opleiding niet in de eindproducten te zien is. Het adviseert de opleiding om na te gaan of haar kenmerkende multidisciplinariteit in de eindwerken verdisconteerd zou kunnen worden, bijvoorbeeld door de toetsen van de vakken waar disciplines samenkomen, MHA en Integratieproject, tot onderdeel van het eindproduct van KW te rekenen.

Examencommissie

De examencommissie van de opleiding KW bestaat uit drie interne leden en een extern lid. De examencommissie werkt veelvuldig samen met de examencommissie van de opleiding Militaire Bedrijfswetenschappen (MBW). Naast haar gebruikelijke taken, zoals het aanwijzen van examinatoren, het toekennen van vrijstellingen en het uitbrengen van studieadviezen op twee momenten in de propedeuse, houdt de examencommissie van KW zich bezig met de vertaling van het toetsbeleid naar de onderwijspraktijk. Hiertoe heeft zij samen met de MBW-examencommissie een koepeldocument opgesteld waarmee de ontwikkeling van de kwaliteit van toetsing voor de beide opleidingen geschetst wordt, en een toetshandleiding voor examinatoren die docenten in hun onderwijspraktijk kunnen inzetten. Ook werkt de examencommissie aan een proefproject waarin docenten in het kader van toetsing geëvalueerd worden. Om de werklast te verdelen, hebben de examencommissies van KW en MBW drie subcommissies gevormd. Deze houden zich bezig met studievoortgang, toetskwaliteit en verzoeken & bezwaren.

Het panel constateert dat de examencommissie veel werk heeft verzet en complimenteert haar met de documenten die ze heeft opgesteld. Ook stelt het vast dat de examencommissie zich steeds van haar wettelijke borgingstaak heeft gekwetend. Zo werd de controle achteraf van de kwaliteit van scripties belegd bij een commissie van internationale experts. Tegelijkertijd stelt het panel vast dat de examencommissie zich vooral heeft ingespannen om de infrastructuur rondom toetsing mede vorm te geven. Deze focus is volgens het panel ten koste gegaan van de toetsing op vakniveau. Zo heeft de examencommissie zich niet gebogen over de kwaliteit van het scriptiebeoordelingsformulier, hoewel de juiste vastlegging van de scriptiebeoordelingsprocedure haar borgingstaak zou vergemakkelijken. Het panel constateert dat de examencommissie hier een meer proactieve rol had kunnen spelen.

Overwegingen

Het panel kan zich vinden in de visie op toetsing van de opleiding, die uitgaat van een proactieve en verantwoordelijke houding bij de student. Het is positief over het *Education Quality Manual* (EQM), waarin het toetsbeleid als onderdeel van de kwaliteitszorg binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen wordt beschreven. Het acht het toetsplan van KW een adequate vertaling van het beleid. De toetsvormen zijn gevarieerd en weerspiegelen de opbouw van het studieprogramma, al

ligt de nadruk sterk op schriftelijke toetsen. Het kan zich vinden in de toetsing van de taalvaardigheidsleerlijnen CVE en CVN, die in aangewezen vakken verdisconteerd is. Ook constateert het dat de individuele prestatie van de student in voldoende mate wordt meegewogen in de eindtoets (een groepspresentatie) van het vak MHA, al beveelt het aan impliciete studentgebonden beoordelingselementen als vast onderdeel op te nemen op het beoordelingsformulier van dit vak. Het panel kan zich over het algemeen vinden in de vormgeving van het scriptiebeoordelingsproces, maar adviseert de opleiding het beoordelingsformulier zodanig uit te breiden dat beoordelaars een toelichting op hun oordeel kunnen geven. Het heeft begrip voor de keuze van de opleiding voor monodisciplinaire scripties, maar adviseert haar te onderzoeken hoe multidisciplinariteit alsnog onderdeel zou kunnen worden gemaakt van het eindproduct van de opleiding. Het panel stelt dat examencommissie een actieve rol speelt bij het omzetten van beleid naar onderwijspraktijk en constateert dat ze haar wettelijke taak van borging van de kwaliteit van toetsing vervult. Het raadt haar aan om een meer proactieve rol te gaan spelen in de kwaliteitsborging van toetsing op vakniveau, bijvoorbeeld waar het de beoordelingsformulieren betreft.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 10 als 'voldoende'.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 11

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Voorafgaand aan het visitatiebezoek las het panel een vijftiental afstudeerwerken van de opleiding KW. Het constateerde niet alleen dat het zich in de beoordeling van de eindwerken kon vinden, maar ook dat de eindwerken voldoen aan de eisen die gesteld mogen worden aan een wetenschappelijke bachelorscriptie. De scripties kenden een duidelijke vraagstelling, de ingezette methoden en technieken waren adequaat en de gebruikte literatuur ter zake doende, voldoende recent en van voldoende kwaliteit. Het panel tekent wel aan dat de scripties nog vaak taal- en stijlfouten bevatten, maar kan zich vinden in de uitleg van het opleidingsbestuur dat dit voor een deel voortkomt uit de hoge druk waaronder de scripties worden geschreven, die weinig tijd laat voor een zorgvuldige afronding.

In de vorige visitatie bevond de visitatiecommissie de scripties van Krijgswetenschappen pas na een hersteltraject van een jaar in orde. Het huidige visitatiepanel constateert dat de herstelmaatregelen die indertijd zijn getroffen, duidelijk van blijvend effect zijn geweest. Het prijst de opleiding om haar voortdurende inspanningen om het scriptieniveau van de studenten te bewaken. Het is onder de indruk van dit resultaat, daarbij in acht nemend dat de scripties in een zeer kort tijdsbestek moeten worden geschreven.

Uit gesprekken met alumni en werkveld maakte het panel op dat de afgestudeerden van de opleiding het uitstekend doen. Er is binnen de defensieorganisatie vraag naar officieren met een krijgswetenschappelijke achtergrond, en de alumni hebben vaak in hun startfunctie al de leiding over anderen. Alumni gaven aan hun opleiding naarmate hun carrière vorderde steeds meer te waarderen en de academische vorming te ervaren als onderscheidend ten opzichte van niet-academisch geschoolde collega's. Daarbij gaven ze aan het als belangrijk te ervaren dat ze bij het zelfstandig nemen van beslissingen kunnen terugvallen op de academische attitude die ze tijdens hun studie ontwikkelden. Alumni die later doorstroomden naar een masteropleiding elders gaven aan geen enkele moeite te hebben met het niveau daar. Het panel sprak ook twee alumni die inmiddels bezig waren aan een promotieonderzoek, terwijl ze werkzaam waren binnen Defensie. Het panel constateert dat de opleiding bekwame professionals aflevert die van meerwaarde zijn voor de defensieorganisatie en hun academische bagage en attitude binnen de organisatie benutten en verder uitbouwen.

Overwegingen

Het panel acht de KW-scripties van voldoende academisch niveau en constateert dat dit een indrukwekkende prestatie is die aantoont dat de opleiding sinds de vorige visitatie blijvende

herstelmaatregelen heeft getroffen om de scriptiekwaliteit te bewaren. Het stelt daarnaast vast dat alumni goed terecht komen binnen de defensieorganisatie en dat zij vaak al snel verantwoordelijke posities bekleden. Het noteert dat alumni aangeven hun academische opleiding steeds meer te waarderen naarmate hun loopbaan vordert. De bacheloropleiding KW bereidt afstudeerders goed voor op masteropleidingen elders. KW-afgestudeerden zijn van meerwaarde van het beroepenveld dankzij hun academische bagage en attitude.

Conclusie

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 11 als 'goed'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

In de ogen van het panel ligt de uniciteit van de bacheloropleiding Krijgswetenschappen in haar kenobject: het optreden van de militaire organisatie. De opleiding benadert dat kenobject vanuit verschillende disciplines, te weten internationale betrekkingen, geschiedenis, rechtsgeleerdheid en operationele wetenschappen. Op deze manier combineert KW met succes een academische met een professionele oriëntatie. De eindtermen van de opleiding zijn passend voor een academische bacheloropleiding en verwijzen inhoudelijk naar de verschillende disciplines, hoewel ze deze niet expliciet met elkaar verbinden. De eindtermen zijn naar het oordeel van het panel wat ambitieus geformuleerd in de context van een bacheloropleiding. Het constateert dat de operationalisering van de eindtermen binnen de afzonderlijke cursussen daardoor lastig blijkt, wat diverse en niet altijd even helder afgestemde leerdoelen per vak in de hand werkt. Los hiervan constateert dat de opleiding een logisch en coherent programma biedt waarin de werkvormen doorgaans aansluiten bij het didactisch concept, dat een actieve houding bij de studenten vooropstelt.

Militaire praktijk en academische vorming worden niet alleen binnen het studieprogramma van KW gecombineerd, maar ook daarbuiten: studenten die de bacheloropleiding volgen, onderbreken die met 'groene' of 'blauwe' periodes en moeten ook in de onderwijsweken tijd besteden aan het niet-academisch deel van hun officiersopleiding. Het panel stelt vast dat de opleiding zich positief onderscheidt wanneer het gaat om het onderkennen en beheersen van deze spanning. Een weloverwogen instroombeleid, uitstekende en intensieve studie- en scriptiebegeleiding en voorzieningen die de afstemming van studie en militaire training bevorderen dragen bij aan een positief studieklimaat.

De opleiding is actief bezig het systeem van kwaliteitszorg en toetsing te formaliseren, doordenken en implementeren. Het panel heeft vastgesteld dat het ontworpen beleid goed in elkaar zit en dat de opleiding zich inspant alle stakeholders bij de ontwikkeling en uitvoering te betrekken. Onderdeel van deze professionaliseringsslag is het bevorderen van de promotiegraad onder docenten en het stimuleren van het behalen van een BKO, zaken die nu naar het oordeel van het panel nog achterblijven. Ook het bijhouden van de cursusdossiers, die een beeld geven van de PDCA-cyclus op cursusniveau, verdient aandacht. Het panel prijst de examencommissie om haar actieve bijdrage aan het ontwikkelen van beleid met betrekking tot toetsing, maar spoort haar aan zich vanaf nu te concentreren op de praktijk van toetsing binnen de opleiding. Het acht het toetsplan van de opleiding adequaat, maar stelt dat het scriptiebeoordelingsformulier ruimte zou moeten bieden voor schriftelijke toelichting van het oordeel. Ook vraagt het panel zich af of de keuze voor een monodisciplinaire scriptie wel voldoende recht doet aan het multidisciplinair karakter van het studieprogramma van de opleiding. Het panel kan zich vinden in het scriptieniveau, hetgeen een indrukwekkende prestatie is in het licht van de herstelmaatregelen die de opleiding moest treffen in het vorige visitatietraject. Het is eveneens onder de indruk van de alumni van Krijgswetenschappen, die geen aansluitingsproblemen ervaren in een vervolgstudie, vaak al snel verantwoordelijke posities bekleden en met hun academische vorming van meerwaarde zijn voor het beroepenveld.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Krijgswetenschappen* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Dr. J.W. (Jan Willem) Honig is Senior Lecturer aan de vakgroep War Studies van King's College London. Na een studie geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde hij in Londen in 1989. Hij doceerde jarenlang aan het Royal College for Defence Studies in Londen en aan de Maxwell School for Citizenship and Public Affairs aan Syracuse University in New York. Van 2007 tot 2011 bekleedde Jan Willem Honig de eerste leerstoel in militaire strategie aan de Swedish National Defence College in Stockholm, waar hij nog altijd als gasthoogleraar actief is. In die functie droeg hij bij aan de ontwikkeling van opleidingen in strategische en politieke wetenschappen. Ook was hij onderzoeker aan het Remarque Institute, New York University en het Center of International Studies aan Princeton University. Tot zijn onderzoeksinteresses behoren de strategische verhouding tussen politiek en oorlog, de geschiedenis van het strategisch denken, de theorieën van Clausewitz en het Europees defensiebeleid na de Tweede Wereldoorlog. Jan Willem Honig schreef *Srebrenica: Record of a War Crime* (Penguin, 1996) en publiceert binnenkort *Winning Wars: The Invention of Strategy and Modern Warfare* (Cambridge University Press).

Luitenant-Generaal b.d. F.H. (Freek) Meulman werd opgeleid aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda en vervulde verschillende operationele functies bij de 5e Groep Geleide Wapens in Duitsland. Na afronding van de Hogere Stafvorming in 1990 studeerde hij Strategy and Air Power aan Air University (tegenwoordig het College for Aerospace Doctrine, Research and Education) in de Verenigde Staten. Vervolgens was hij als docent verbonden aan de faculteit van de Nederlandse Defensie Academie. Tussen 1993 en 1998 werkte hij afwisselend op het Ministerie van Defensie en bij de Luchtmachtstaf, onder meer als beleidsmedewerker bij de afdeling Conceptuele Zaken en als controller van de Tactische Luchtmacht. Van 1998 tot 2000 was hij commandant van de Groep Geleide Wapens. In 2000 werd hij geplaatst bij de Defensiestaf, dit keer als hoofd van de afdeling Militair Strategische Aangelegenheden. In 2001, bevorderd tot Commodore, werd hij plaatsvervangend directeur bij de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. In 2003 werd hij als Generaal-Majoor benoemd tot plaatsvervangend commandant van het Combined Air Operations Centre in Kalkar, Duitsland (CAOC2). Van juni 2004 tot eind 2006 was Freek Meulman plaatsvervangend bevelhebber/plaatsvervangend commandant Luchtstrijdkrachten. Van januari 2007 tot februari 2008 vervulde hij de positie van Deputy Commander Air op het ISAF Hoofdkwartier in Kabul, Afghanistan. In maart 2008 werd hij plaatsvervangend chef DefensieStaf/plaatsvervangend commandant der Strijdkrachten, waarbij hij werd bevorderd tot Luitenant-Generaal. Van april 2010 tot mei 2013 was hij tot aan zijn functioneel leeftijdsontslag hoofd van de Nederlandse Permanente Militaire Vertegenwoordiging bij de NAVO en EU in Brussel.

L. (Lysanne) Leeuwenburg BA rondde de bacheloropleiding Oude Culturen van de mediterrane Wereld in 2015 succesvol af en volgt momenteel de masteropleidingen Militaire Geschiedenis en Midden-Oostenstudies aan de Universiteit van Amsterdam. In deze studies kijkt zij naar het fenomeen 'cultuur', de rol hiervan binnen de krijgsmacht en de vraag hoe de krijgsmacht hiermee omgaat. In haar vrije tijd werkt ze als freelance correspondent voor diverse lokale weekbladen.

Dr. P. (Peter) Lodewyckx behaalde zijn diploma van burgerlijk ingenieur aan de Koninklijke Militaire School (KMS) in Brussel in 1985. Na gewerkt te hebben als maintenance officier bij het 14de luchtdoelartilleriebataljon in Spich (Duitsland) koos hij voor een technische carrière als Ingenieur van het Militair Materieel (IMM) in de specialiteit scheikunde. Gedurende zijn dertien jaar in de Laboratoria van Defensie (nu DLD genoemd) werkte hij voornamelijk in het domein van de bescherming tegen chemische wapens. Hij behaalde ondertussen ook de diploma's van burgerlijk scheikundig ingenieur en burgerlijk ingenieur in de veiligheidstechniek, beide aan de KU Leuven, en promoveerde in de scheikunde aan de Universiteit Antwerpen. Hij sloot zijn verblijf in DLD in 2002 af als hoofd van het NBC-departement. Hierna voegde hij zich bij de Defensiestaf als verantwoordelijke voor de kwaliteitscontrole bij de aankopen in het domein van producten en materialen. In deze periode begon hij ook deeltijds les te geven aan het departement Scheikunde van de KMS. Sinds 2004 geeft Peter Lodewyckx cursussen in kwaliteitsmanagement aan het departement Economie, Management en Leadership aan de KMS. In 2008 werd hij benoemd tot Directeur van het Academisch Onderwijs, waarmee hij de functie van vice-rector Onderwijs en Onderzoek uitoefende. Zijn mandaat eindigde in juni 2015 en sindsdien is hij hoofd van de leerstoel Toegepaste Scheikunde. Hij publiceerde meer dan 40 bijdragen in boeken en internationale publicaties en gaf meer dan 100 presentaties op internationale conferenties op het gebied van de

bescherming tegen chemische agentia, en meer in het bijzonder ademhalingsbescherming en filtratie.

Prof. dr. W. (Wouter) Werner is hoogleraar volkenrecht aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Eerder doceerde hij aan de universiteiten van Twente en Utrecht, en was hij gastdocent aan Auburn University (VS) en UNSW (Sydney, Australië). Hij is mede-grondlegger van de interdisciplinaire masteropleiding Law and Politics of International Security en van het Centre for the Politics of Transnational Law aan de VU. Ook was hij oprichter van het Amsterdam Law Forum. Wouter Werner richt zich in onderwijs en onderzoek op de theoretische aspecten van het volkenrecht, de interactie tussen recht en politiek en de ontwikkeling van het recht inzake vrede en veiligheid. Hij is redacteur van verschillende internationale tijdschriften en boekenreeksen. Binnenkort verschijnen van zijn hand *International Law as a Profession* (Cambridge University Press), *Imagining the Future: Conceptions of Threats and Hopes Across International Law* (Cambridge University Press) en *The Politics of Transnational Law* (Routledge).

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Oorlog is onlosmakelijk verbonden met de mensheid en op verschillende manieren is getracht dit verschijnsel te verklaren. Historici, filosofen, juristen, sociale wetenschappers en zelfs kunstenaars hebben van oorlog en oorlogvoering een studie gemaakt. Zij, en vele anderen, hebben hun eigen inzichten over dit fenomeen voortgebracht, waardoor vele aspecten van oorlog begrepen kunnen worden vanuit een grote verscheidenheid aan perspectieven. De bestudering van conflict en oorlog vanuit een enkel perspectief, of vanuit de optiek van een enkele wetenschappelijke discipline, leidt tot beperkte visie waarin de complexiteit van conflict en oorlog niet tot haar recht komt. Een omvattend begrip van conflict en oorlog vereist een multidisciplinaire benadering.

Krijgswetenschappen heeft traditioneel in de westerse wereld zijn wortels in het onderwijs in oorlogvoering aan officieren, zowel in hun primaire als in hun latere intellectuele vorming gericht op vervulling van hogere, leidinggevende functies. Traditioneel wordt dit onderwijs verzorgd door Militaire Academies en Stafscholen waarbij de inhoud nadrukkelijk op de uitoefening van het beroep gericht was en, uitzonderingen daargelaten, niet leidde tot academische productie.

Met de industrialisering en snelle technologische ontwikkelingen vanaf het einde van de negentiende eeuw maakte het militaire beroep en vooral de officiersprofessie een proces van professionalisering door waarin intellectuele scholing en vaardigheden waren voortaan niet minder belangrijk waren dan traditionele eigenschappen als moed, gehoorzaamheid, fysiek en mentaal uithoudingsvermogen en een goede zit te paard. Generale staven en militaire academies groeiden uit tot plaatsen waar de oorlogvoering in al haar aspecten integraal werd bestudeerd, zodat op basis hiervan de krijgsmacht weldoordacht de onbekende toekomst tegemoet kon treden. Deze benadering was noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de ingrijpende veranderingen waarmee de opkomst van de moderne industriële massasamenleving gepaard ging. Op deze wijze verwierven de krijgswetenschappen zich een vanzelfsprekende plaats in de westerse academische wereld.

De academische wortels voor deze brede benadering van oorlog liggen in de Angelsaksische wereld, in het bijzonder bij het Departement of War Studies aan King's College in Londen. Sinds het Interbellum zijn strategie en oorlogvoering daar object van multidisciplinair onderzoek, waarbij nauwe betrekkingen bestaan met de Britse politieke en militaire leiding. Een dergelijke academische traditie ontbreekt in Nederland, daar bleven de militaire vakopleidingen het krijgswetenschappelijk domein beheren.

Tijdens de periode van de Koude Oorlog (1949 – 1989) ontstond twijfel over het wetenschappelijke gehalte van de krijgswetenschappen. Twee machtsblokken stonden tegenover elkaar en krijgsmachten ontplooiden zich ook tegenover elkaar, ter zee, te land en in de lucht. In deze ontplooiing zaten voor militairen betrekkelijk weinig keuzemogelijkheden; de keuzen waren immers al op politiek niveau gemaakt en gaven de krijgsmacht delen weinig ruimte. Deze bipolariteit heeft lange tijd bestaan en heeft het bestuderen van het fenomeen oorlog lang beheerst. In deze instrumentele omgang met geweld zat een zekere routinematigheid, waarin constante factoren belangrijker leken dan variabele en zekerheid leek te domineren over onzekerheid. In de academische wereld leidde dit tot twijfels over een wetenschappelijke onderbouwing voor het militaire handelen. Bovendien verloren de traditionele krijgswetenschappen in deze tijd terrein aan managementwetenschappen. De daar aanwezige klinische benadering, de relatieve voorkeur voor procedures en procesbeheersing en de belangstelling voor lineaire verbanden tussen oorzaak en effect, pasten goed bij de afschrikkende functie die de westerse krijgsmachten in deze periode hadden. De ingewikkelde, veelzijdige en intense dynamiek van oorlogvoering en de eisen die deze aan militairen stelt, ging bij deze benadering vaak verloren. Tegelijkertijd betekende de managementbenadering een versmalling van de traditioneel brede opvatting van de krijgswetenschappen. Krijgswetenschappen stonden in de periode van de Koude Oorlog vooral in dienst van oorlogsvoorkoming met als object het in de hand houden van de militaire macht.

Achteraf bezien, is deze periode in de loop van de geschiedenis een uitzondering geweest. In de wereld van na 1990 wordt het militaire handelen ook beïnvloed door vraagstukken van bijvoorbeeld politiek en cultuur, waaronder niet-westerse culturen. Het militaire handelen vindt steeds plaats in uitermate complexe situaties, waarin veel meer factoren van invloed zijn dan tijdens de Koude Oorlog. Van militairen wordt verwacht dat zij hiermee rekening houden en hierop kunnen

anticiperen. Daarom worden krijgswetenschappen ook in sterke mate beïnvloed door maatschappijwetenschappen. De omgang met deze complexe situaties vereist niet alleen creativiteit, maar ook een innoverend vermogen, zowel in de wijze van optreden als in de omgang met de beschikbare middelen. Op hogere niveaus kunnen alleen officieren met een wetenschappelijk denk- en werkniveau zich handhaven.

Het uiteenlopende scala aan missies en taken die krijgsmachten in deze nieuwe wereld moeten uitvoeren, heeft ook een nieuwe impuls gegeven aan het domein van de krijgswetenschappen, zowel nationaal als internationaal. Het aantal wetenschappers dat zich bezighoudt met vraagstukken van conflict en oorlog is sterk toegenomen, het aantal publicaties over deze onderwerpen stijgt exponentieel en veel onderzoeksinstituten rekenen deze vraagstukken tot hun domein. Veel instellingen van wetenschappelijk onderwijs geven studenten in hun curricula mogelijkheden, aan krijgswetenschappen gerelateerde onderwerpen te bestuderen. Krijgswetenschappen hebben daarmee niet alleen hun oorspronkelijke plaats binnen de wetenschapsbeoefening hervonden maar zich door verdere verbreding en ontwikkeling van multidisciplinariteit zelfs versterkt.

De opleiding Krijgswetenschappen aan de FMW verenigt de twee historische wortels van het wetenschapsgebied in zich: ze komt voort uit de Nederlandse academisch georiënteerde officiersopleiding en ontleent hieraan haar nauwe band met de Defensieorganisatie en het beroepenveld, maar haar civiel-academische inhoud, ontwikkeld als onderdeel van de FMW, plaatst haar volledig in die wereld, waarmee een voor Nederland unieke opleiding is ontstaan: een multidisciplinaire studie van de inzet van militaire middelen in de per definitie complexe omgeving die conflict en oorlog opleveren. Krijgswetenschappen maakt daarbij gebruik van verschillende wetenschapsgebieden, in het bijzonder van internationale veiligheidsstudies, rechtswetenschappen, geschiedenis, het technologiedomein en sociale wetenschappen. Deze wetenschapsgebieden richten zich op het kenobject van de krijgswetenschappen: de inzet van militaire middelen.

Omdat Krijgswetenschappen een multidisciplinaire opleiding is, is voor dit referentiekader zowel gekeken naar vergelijkbare militair-wetenschappelijke opleidingen in het buitenland als naar de domein specifieke referentiekaders van opleidingen die een deelgebied binnen de Krijgswetenschappen vormen, zoals Geschiedenis en Rechten. Voor de vergelijking met militair-wetenschappelijke opleidingen in het buitenland is het referentiekader dat de opleiding heeft gemaakt bij de voorbereiding van de visitatie nuttig gebleken. Bij de beschrijving van het niveau dat de studenten behalen in de bachelorfase is gebruik gemaakt van Criteria voor Academische Bachelor en Master Curricula, een gezamenlijke publicatie van de 3TU waarin de academische vorming van afgestudeerde bachelor- en masterstudenten gespecificeerd wordt.

De Nederlandse Defensie Academie heeft een duidelijke afbakening tot stand gebracht tussen de militaire vorming en de wetenschappelijke opleiding, waarbij de Faculteit Militaire Wetenschappen primair verantwoordelijk is voor de wetenschappelijke vorming van de adelborsten en cadetten. Het niet-wetenschappelijke gedeelte van de opleiding vormt geen onderwerp van de beoordeling en is dan ook in dit kader buiten beschouwing gelaten.

De beschrijving van dit domein specifieke referentiekader voor de krijgswetenschappen op verzoek van de decaan van de Faculteit der Militaire Wetenschappen is getoetst door vijf internationaal erkende wetenschappers en experts:

- Prof. dr. Matthew Uttley, decaan aan het Defence Studies Department van King's College, University of London;
- Prof. dr. Yves Boyer, Ecole Polytechnique en adjunct-directeur van de Fondation pour la Recherche Stratégique te Parijs;
- Dr. Karl Heinz Kamp, Director Research Division aan het NATO Defense College te Rome;
- Mr. Chris Donnelly, Senior Fellow of the Defence Academy of the United Kingdom, Shrivenham;
- Prof. dr. Catherine Kelleher, Senior Research Fellow aan het Watson Institute for International Studies, Brown University, Providence, Rhode Island.

Allen hebben schriftelijk hun instemming betuigd met dit referentiekader.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen

Generieke eindterm 1:

Op basis van algemene krijgswetenschappelijke kennis en nieuwe inzichten, het optreden van militaire organisaties kunnen duiden en doorgronden.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor is in staat:

- a. internationaal-politieke ontwikkelingen vanuit de historische context te verklaren naar het heden,
- b. het gebruik van het militaire machtsinstrument als één van de machtsmiddelen van een staat uit te leggen,
- c. internationaal juridische aspecten van het verkeer tussen staten en van het gebruik van militaire macht in dit verkeer te verklaren en toe te lichten,
- d. gedragswetenschappelijke aspecten van leiderschap en groepsgedrag, vooral in stressvolle en levensbedreigende situaties te herkennen en te verklaren,
- e. de vigerende doctrines van krijgsmachten en krijgsmachtdelen, alsmede de wijze waarop zij tot stand zijn gekomen en de keuzen die hierin zijn gemaakt, uit te leggen,
- f. de technologische invloed op de inzet van militaire middelen en de logistieke processen die nodig zijn om een troepenmacht in stand te houden, te verklaren en toe te lichten,
- g. de besluitvormingsprocessen die hun toepassing vinden bij de uitvoering van militaire operaties, zowel in nationaal als in internationaal verband uit te leggen.

Generieke eindterm 2:

Met behulp van de aangereikte wetenschappelijke kennis, inzichten en methoden, problemen kunnen analyseren, conclusies kunnen trekken en oplossingen kunnen genereren voor toegepaste krijgswetenschappelijke vraagstukken.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor is in staat:

- a. theorieën en modellen uit de internationale betrekkingen in werkelijke en gefingeerde casuïstiek te duiden en te analyseren,
- b. keuzen te maken voor politieke en militaire strategieën en de gevolgen van deze keuzen aan te geven,
- c. gekozen strategieën en militair handelen te toetsen aan de regels van het internationale recht,
- d. leiderschaps- en groepsgedrag te duiden, gronden voor gedrag vast te stellen en consequenties te verbinden aan dit gedrag,
- e. technologische ontwikkelingen in verband te brengen met de militaire organisatie en de inzet van militaire middelen op alle niveaus,
- f. operaties in verleden en heden te toetsen aan vigerende doctrines en conclusies te trekken over de validiteit van deze doctrines en over de implicaties voor de toekomst,
- g. een logistiek proces te ontwerpen ter ondersteuning van een militaire operatie,
- h. in werkelijke en gefingeerde casuïstiek de besluitvorming te reconstrueren, de hiervoor relevante gegevens te verzamelen en te analyseren en vast te stellen welke doorslaggevende invloedsfactoren tot een besluit hebben geleid.

Generieke eindterm 3:

Een oordeel kunnen vormen over de primaire processen van (militaire) organisaties onder vredes-, crisis en oorlogsomstandigheden.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor is in staat:

- a. in werkelijke en gefingeerde casuïstiek van de internationale betrekkingen en de militaire strategie alle relevante gegevens te verzamelen en te interpreteren en hierop een oordeel te vormen, mede gebaseerd op relevante sociaal-maatschappelijke, juridische en ethische aspecten,
- b. een oordeel te vormen over leiderschaps- en groepsgedrag, mede gebaseerd op sociaal-maatschappelijke, juridische en ethische aspecten,
- c. het handelen van commandanten, staven en officieren in operaties te toetsen aan de leer der operaties en de ethische en juridische kaders en hierover een oordeel te vormen,
- d. een oordeel te vormen over de validiteit van theorieën en modellen op grond van uitkomsten uit een operationele analyse.

Generieke eindterm 4:

Ideeën, visies en bevindingen te kunnen verwoorden, in woord en geschrift, in het Nederlands en in het Engels, zowel in een wetenschappelijke als in een militaire omgeving.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor is in staat zijn kennis, inzicht, oordeel en visie over te brengen op een publiek bestaande uit vakgenoten en niet-vakgenoten, zowel mondeling als schriftelijk, zowel in de Nederlandse als in de Engelse taal in de vorm van presentaties, bijdrage in discussies, papers, werkstukken, referaten en een scriptie.

Generieke eindterm 5:

Na te denken over, te reflecteren op, en verantwoording af te leggen over het eigen handelen en vorm te geven aan het eigen leer- en vormingsproces.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor bezit de houding, interesse en leervaardigheden die nodig zijn om een vervolgstudie zelfstandig af te ronden. Hij is in staat zelfstandig de methoden en technieken van onderzoek toe te passen die nodig zijn voor de bestudering van historische casuïstiek, voor casestudies en voor de operationele analyse van besluitvormingsprocessen.

Generieke eindterm 6:

In staat zich een ander wetenschappelijk vakgebied eigen te maken.

Verbijzondering:

De krijgswetenschappelijke bachelor is in staat in een geheel ander vakgebied dan de krijgswetenschappen:

- a. zich te oriënteren en inzicht te krijgen in de meest relevante probleemstellingen,
- b. zich hierover een oordeel te vormen,
- c. dit inzicht en oordeel mondeling en schriftelijk te communiceren in de Nederlandse taal,
- d. met professionals uit dit vakgebied te discussiëren over de meest, actuele relevante vraagstukken.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN HET PROGRAMMA

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen

1. Gemeenschappelijke officiersopleiding (GOO, 30 EC)	
<i>Cursusnaam</i>	<i>EC</i>
Academische Introductie	0
Inleiding Oorlog en Veiligheid	4
Inleiding Militaire Operaties (I)	4
Humanitair Oorlogsrecht	4
Defensie Organisatie	4
Inleiding Militaire Systemen	6
Wetenschapsfilosofie en Argumentatieleer	3
Communicatieve Vaardigheden NL/EN	5

2. Gemeenschappelijke propedeuse MBW/KW (30 EC)	
<i>Cursusnaam</i>	<i>EC</i>
Statistiek	4
Methoden en Technieken van Onderzoek 1	3
Militair Leiderschap en Ethiek	6
Krijgsmacht, Politiek en Samenleving	6
Defensie-Economie en Logistiek	5
Evolutie van Krijgsmachten en Oorlogvoering	6

3. Postpropedeuse (120 EC)	
<i>Cursusnaam</i>	<i>EC</i>
Methoden en Technieken van Onderzoek II	3
Logica van Geweld	7
Militaire Operaties I: Major Combat	8
Methoden en Technieken van Onderzoek III	3
Internationaal Recht	7
Militair Historische Analyse	3
Minor: Militair Recht of Dynamiek van Mens en Militaire Organisatie Bij uitzondering elders in te vullen	20
Militaire Operaties II: Counter Irregular Operations	7
Internationale Veiligheidsstudies I	6
Internationale Veiligheidsstudies II	6
Militaire Operaties III: Reconstruction and Stabilisation	6
Methoden en Technieken van Onderzoek IV	1
Integratieproject	5
Nederlandse Militaire Geschiedenis	6
Nederlands Veiligheids- en Defensiebeleid	6
Militaire Operaties IV: Nationale Operaties	5
Keuzevak, te kiezen uit: Krijgsmacht en media Principes en praktijk van inlichtingen Mens en geweld Air Campaign Analysis Land Warfare Strategische besluitvorming	5
Methoden en Technieken van Onderzoek V/IOV	3
Scriptie	13

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

Maandag 31 oktober 2016		
11.00 – 13.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten leestafel	
13.30 – 14.15	Gesprek met formeel verantwoordelijken	GENM N. (Nico) Geerts, Commandant NLDA Prof. dr. H. (Henrik) Rudolph, Decaan FMW Prof. dr. M.T.I.B. (Myriame) Bollen, Portefeuillehouder Onderwijs FB CDRE prof. dr. F.P.B. (Frans) Osinga, Vakgroepvoorzitter KW, tevens OB KW CV F.M.A.M. (Frank) Matthijs, Studentlid FB Prof dr. W. (Wim) Klinkert, Voorzitter OB KW LTKOL A. (Guus) de Koster MA, Opleidingscoördinator OB KW CS D. Brinks, Studentlid OB KW
14.15 – 15.00	Gesprek met studenten	CS M.B. (Maxiem) Zielman CS C.M.M.W.C. (Colin) Smits TLNTMARNNS J.R. (Justus) van Veen CK J. (Jason) van Houten CK J. (Jan Willem) de Haan
15.00 – 15.15	Pauze	
15.15 – 16.00	Gesprek met docenten	Prof. mr. T.D. (Terry) Gill, Hoogleraar Militair Recht KOL drs. A.J.H. (Han) Bouwmeester, UHD Operationele Analyse Dr. F.H. (Floribert) Baudet, UHD Strategie KOL mr. dr. J.E.D. (Joop) Voetelink, UHD Militair Recht Prof. dr. Th.B.F.M. (Theo) Brinkel, UD Internationale Veiligheidsstudies Drs. H. (Henk) de Jong, UD Militaire Geschiedenis Drs. S.N. (Sabine) Mengelberg, UD Internationale Veiligheidsstudies Drs. M.W.M. (Martijn) Kitzen, UD Mil. Operationele Wetenschappen
16.00 – 16.30	Gesprek met vertegenwoordigers van het werkveld	KOL E.T. (Eric) Linssen, Chef Staf NLDA / Werkveld CLSK KOL L. (Laurens) Jobse, Commandant KMA / Werkveld CLAS KTZ P. (Peter) van den Berg, Commandant KIM / Werkveld CZSK KOL drs. F. (Frits) Jansen, Werkveld CLAS LTKOL R. (Robin) van der Ha MSc. EMSD, Werkveld CLSK
16.30 – 16.45	Pauze	
16.45 – 17.15	Gesprek met alumni	KAPTMARNNS M.P. (Mark) Roorda MA ELNT mr. J. (Jelle) van Haaster KAP D. (Dion) Landstra MA KAP S.B. (Stijn) Henken BA ELNT R.O.D. (Roderick) Kaizer
17.15 – 17.30	Verplaatsen naar Kasteel van Breda	
17.30 – 18.00	Rondleiding Isaac Delprat Paviljoen / Kasteel van Breda	

Dinsdag 1 november 2016		
9.00 – 10.00	Paneloverleg, inzien documenten en spreekuur (9.30-10.00)	
10.00 – 10.30	Gesprek met Opleidingscommissie	Dr. P.H.J. (Peter) Olsthoorn, Vz OC KW Dr. M.G.D. (Maarten) Rothman, Lid OC KW LTKOL R. (Ron) Brunsting MPhil, Lid OC KW CK M.D. (Max) Hart, Studentlid OC KW CK N.J. (Nick) van Spellen, Studentlid OC KW Dhr. T.P. (Thomas) Riepma, Studentlid OC KW

10.30-11.15	Gesprek met Examencommissie	KOL mr. dr. J.E.D. (Joop) Voetelink, Voorzitter EC KW Drs. A.A. (Alexander) Bon, Lid EC KW Drs. H. (Henk) de Jong, Lid EC KW Prof. dr. P.C. (Paul) van Fenema, Extern lid EC KW
11.15-11.30	Pauze	
11.30-12.30	Eindgesprek met formeel verantwoordelijken	GENM N. (Nico) Geerts, Commandant NLDA Prof. dr. H. (Henrik) Rudolph, Decaan FMW Prof. dr. M.T.I.B. (Myriame) Bollen, Portefeuillehouder Onderwijs FB CDRE prof. dr. F.P.B. (Frans) Osinga, Vakgroepvoorzitter KW, tevens OB KW CV F.M.A.M. (Frank) Matthijs, Studentlid FB Prof. dr. W. (Wim) Klinkert, Voorzitter OB KW LTKOL A. (Guus) de Koster MA, Opleidingscoördinator OB KW CS D. Brinks, Studentlid OB KW LGEN b.d. dr. D. (Dick) Starink, Voorzitter bestuur SWOON
12.30-14.00	Opstellen voorlopige bevindingen	
14.00 – 14.15	Mondelinge terugkoppeling	

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Bacheloropleiding Krijgswetenschappen

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de eindwerken bestudeerd van afgestudeerden met de volgende studentnummers:

327431	340097	334764
327539	338821	302211
332963	327519	339098
324553	338703	338701
334533	335131	
328333	326557	

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

INTERNE KW ONDERZOEKEN	
Midterm Review Opleiding KW	15-12-2014
Kwaliteitszorg en benchmarking bachelor scripties KW	Dec. 2015
BELEID	
Bestuurs- en Beheersreglement Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON), incl. Faculteitsreglement en Mediarichtlijn NLDA	16-07-2012
Education Quality Manual FMS	Mei 2016
Vooropleidingseisen Bacheloropleidingen FMW	23-10-2013
Scriptieprocedure KW en MBW, vastgesteld door FB incl. beoordelingsformulier	06-01-2016
Scriptiehandleiding KW 2016/2017	Sept. 2016
Studiementoraat FMW, informatiebrochure voor docent en informatie student	Studiejaar '12/'13
Generiek Jaarrooster NLDA (Oud en Nieuw jaarrooster)	Juni 2015
Nota Promovendibeleid CZSK	17-02-2016
CONCEPT Uitvoeringsrichtlijnen Promovendi militairen CLAS	Juni 2016
JAARVERSLAGEN	
FMW Onderwijsjaarverslag 2009, vastgesteld door CvB. Inclusief jaarverslag OB KW	29-04-2010
FMW Onderwijsjaarverslag 2010, vastgesteld door CvB. Inclusief jaarverslag OB KW	16-03-2011
FMW Onderwijsjaarverslag 2011, vastgesteld door bestuur SWOON. Inclusief jaarverslag OB KW	17-04-2012
FMW Onderwijsjaarverslag 2012, vastgesteld door Faculteitsbestuur FMW. Inclusief jaarverslag OB KW	26-03-2013
FMW Onderwijsjaarverslag 2013, vastgesteld door Faculteitsbestuur FMW. Inclusief jaarverslag OB KW	31-03-2014
FMW Onderwijsjaarverslag 2014, vastgesteld door Faculteitsbestuur FMW. Inclusief jaarverslag OB KW	01-05-2015
FMW Onderwijsjaarverslag 2015, vastgesteld door Faculteitsbestuur FMW. Inclusief jaarverslag OB KW	10-03-2016
Jaarverslag SWOON 2012	30-06-2013
Jaarverslag SWOON 2013	14-05-2014
Jaarverslag SWOON 2014, inclusief jaarverslag Faculteitsraad '14/'15	27-05-2015
Jaarverslag 2015 en jaarplan 2016/2017 SWOON, inclusief jaarverslag Faculteitsraad '15/'16	25-05-2015
Het academisch jaar 2011-2012 in beeld, FMW/NLDA	2012
Faculty of Military Sciences in perspective: Education and Research Report FMS 2012	Mei 2013
Faculty of Military Sciences in perspective: Education and Research Report FMS 2013	Mei 2014
Faculty of Military Sciences in perspective: Education and Research Report FMS 2014	Mei 2015

Faculty of Military Sciences in perspective: Education and Research Report FMS 2015	Juni 2016
EVALUATIES EN KWALITEITSZORG	
Rapportage Evaluatie Bacheloropleidingen FMW 2011, Sectie Onderwijs NLDA	29-02-2012
Rapportage Evaluatie Bacheloropleidingen FMW 2013, Sectie Onderwijs NLDA	Oktober 2013
Rapportage Studenttevredenheid Bacheloropleidingen FMW 2011, Sectie Onderwijs NLDA	Mei 2016
Alumni onderzoek NLDA. Waardering van het genoten initieel onderwijs aan de NLDA i.r.t. de huidige functie vervulling, Afdeling Gedragwetenschappen CDC	December 2012
Medewerkers Tevredenheidsonderzoek FMW	Juni 2016
Verslag werkgroep Gouden Driehoek, Project Integriteit In Opleidingen (PRIO)	01-10-2015
EXAMENCOMMISSIE	
Koepeldocument verbeteren kwaliteit van toetsing KW en MBW: uitwerking van en aanvullingen op WHW, OER en EQM, Examencommissies MBW en KW.	Groeidocument, 04-07-2016
Toetshandleiding voor examinatoren, Examencommissies MBW en KW.	Groeidocument, 30-09-2016
Jaarverslag 2014/2015. Examencommissie KW	17-08-2015
Gezamenlijk Jaarverslag 2015/2016. Examencommissies MBW en KW	07-10-2016
OVERIG	
Flyer KW	Oktober 2014
Mars naar de wetenschap. Het streven naar de wetenschappelijk opgeleide officier, 1890-2011. Prof. dr. W. Klinkert	Januari 2012

CURSUSDOSSIERS (o.a. vakbeschrijving met leerdoelen, studiemateriaal, literatuur, toetsopgaven met antwoordmodellen en evaluaties)
Inleiding Oorlog en Veiligheid
Krijgsmacht, Politiek en Samenleving
Militair Historische Analyse
Logica van Geweld
Integratieproject
Nederlandse Militaire Geschiedenis
Overige cursusedossiers in te zien via Sharepoint (intranet MinDef)
Overige vakinformatie en -evaluaties zijn in te zien via Moodle (Elektronische Leeromgeving)

